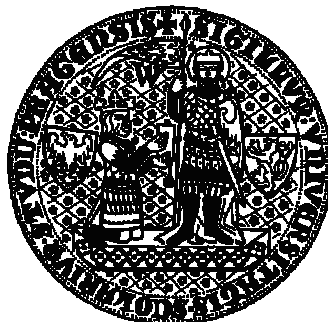

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Ruský vokalický systém v porovnání s češtinou

Jan Hušek

Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Lilia Nazarenko, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice B AJ – RJ

2012

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Ruský vokální systém v porovnání s češtinou* vypracoval samostatně s použitím uvedených zdrojů.

V Praze, dne 28. května 2012

.....

Poděkování

Touto cestou chci poděkovat Lilií Jurjevňě Nazarenko za trpělivé vedení této práce, její cenné rady, připomínky a doporučení. Zároveň děkuji vyučujícím katedry rusistiky a lingvodidaktiky za množství odborných poznatků, které mi předali, a přátelskou tvořivou atmosféru během mého studia. V neposlední řadě děkuji svým rodičům za všestrannou podporu.

V Praze, dne 28. května 2012

.....

Anotace

Cílem této práce je popsat a porovnat tvorbu a poziční varianty samohlásek v češtině a ruštině a na základě vypočítaných rozdílů navrhnout vhodný způsob nácvičení artikulace ruských vokálů s ohledem na české jazykové prostředí. Práce je rozdělena na dvě části, v první části je popsán způsob vzniku samohlásek, jejich kvalitativní a kvantitativní rozdíly v obou jazycích a změny kvality samohlásek pod vlivem suprasegmentálních jednotek řeči, se zvláštním důrazem na redukci prvního a druhého stupně v ruštině. Druhá část nabízí systematizovaný soubor fonetických cvičení určených k zlepšení výslovnosti ruských samohlásek, který je primárně určen pro českého žáka.

Abstract

The aim of the bachelor's thesis is to compare the articulation and distribution of Czech and Russian vowels and on the basis of differences devise a suitable way of articulation of Russian vowels for Czech learners. The thesis is divided into two parts; the first one describes the articulation of vowels, the differences in quality and quantity in both languages and quality changes caused by suprasegmental language units with an accent on reductions of the 1st and 2nd degree in Russian. The second part offers a system of phonetic exercises designed in order to improve the articulation of Russian vowels which is primarily intended for Czech pupils.

Klíčová slova

fonetika, fonologie, hláska, samohláska

Key words

phonetics, phonology, speech sounds, vowels

Obsah

Obsah	5
Teoretická část	6
Úvod.....	6
1 Fonetika a její základní pojmy	8
1.1 Základní pojmy	8
1.2 Fonetika a její význam při výuce cizích jazyků	11
1.3 Transkripce.....	11
2 Základní charakteristika českých a ruských vokalických fonémů.....	15
3 Modifikace samohlásek v proudu řeči	18
3.1 Kvalitativní redukce prvního stupně	18
3.2 Kvalitativní redukce druhého stupně	18
4 Artikulace českých a ruských samohláskových fonémů	19
Praktická část	31
5 Nácvik výslovnosti ruského [o] a [u].....	33
6 Nácvik výslovnosti ruského [y] a [i].....	35
7 Nácvik redukce	37
7.1 Redukce po tvrdých souhláskách.....	37
7.2 Redukce po měkkých souhláskách.....	42
Závěr	46
Seznam použité literatury	47
Seznam příloh	49

Teoretická část

Úvod

Bakalářská práce *Vokální systém ruského jazyka v porovnání s češtinou* se zabývá problematikou artikulace a pozičních změn samohlásek ruského jazyka v porovnání s češtinou. Zkoumání fonetických systémů jazyků je významným úkolem lingvistiky a přináší poznatky, které jsou dále didakticky zpracovávány a uplatňovány při výuce cizích jazyků. Je nezpochybnitelné, že fonetická stránka jazyka hraje při komunikaci jednu z nejpodstatnějších rolí, a proto je nácvičku správné výslovnosti nezbytné věnovat patřičnou pozornost.

Cílem bakalářské práce je porovnat artikulační charakteristiky českých a ruských vokálů a na základě pozorovaných rozdílů navrhnout vhodné techniky vedoucí k jejich překonání.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části práce je cílem porovnat artikulační charakteristiky obou vokálních systémů a určit vzájemné odlišnosti – oblasti, kterým je při nácvičku výslovnosti nutné věnovat u českých mluvčích zvýšenou pozornost. K dosažení stanoveného cíle jsou v práci použity popisy artikulace ruských samohlásek, zpracované českými autory (Z. Oliverius¹, M. Romportl²) i autory ruskými (R. I. Avanesov³, L. V. Kopeckij⁴) a popisy artikulace českých samohlásek, vypracované českými autory (M. Dokulil⁵, Z. Palková⁶), na jejichž základě se pokusíme vyčlenit rozdíly v artikulaci a tím připravit tematické okruhy pro část praktickou.

Praktická část bakalářské práce vychází z části teoretické, kde bylo cílem porovnáním artikulačních charakteristik vokálů ruštiny a češtiny určit vzájemné odlišnosti. V této části práce je autorovým záměrem navrhnout techniky vedoucí k překonání rozdílů v artikulaci ruských samohlásek českými mluvčími, a to popsáním změn v artikulačním postavení a navržením cvičení pro upevnění. Základem pro praktickou část se stala cvičení ruských autorů (E. A. Bryzgunova⁷, L. I. Čauzova⁸, Ju. G. Lebeděva⁹), která byla upravena tak, aby

---

¹ Z. F. Oliverius, *Fonetika ruského jazyka*, Praha: SPN, 1974.

² M. Romportl, *Stručná fonetika ruštiny*, Praha: SPN, 1977.

³ R. I. Avanesov, *Fonetika sovremennogo ruskogo literaturnogo jazyka*, Moskva: Izdatel'stvo moskovskogo universiteta, 1956.

⁴ L. V. Kopeckij, *Lekcii po fonetike i morfologii ruskogo jazyka*, Praha: SPN, 1965.

⁵ M. Dokulil, K. Horálek, et al., *Mluvnice češtiny (I)*, Praha: Academia, 1986.

⁶ Z. Palková, *Fonetika a fonologie češtiny*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1994.

⁷ E. A. Bryzgunova, *Zvuki i intonacija ruskogo reči*, Moskva: Russkij jazyk, 1983.

⁸ L. I. Čauzova, *Fonetičeskij praktikum po ruskomu jazyku dlja studentov – inostrancev*, Moskva: Izdatel'stvo Rossijskogo universiteta družby narodov, 1997.

⁹ Ju. G. Lebeděva, *Zvuki, udarenije, intonacija*, Moskva: Russkij jazyk, 1986.

vyhovovala požadavkům této práce (tj. s ohledem na české mluvčí a jejich specifické potřeby).

Nedílnou součástí práce jsou i přílohy, které doplňují teoretickou část a názorně zobrazují artikulační postavení rtů při tvorbě ruských i českých samohlásek, rozložení vokálů na samohláskovém trojúhelníku, rozdílnost v délce českých a ruských vokálů a stupeň redukce ruských samohlásek vzhledem k přízvuku.

Při porovnávání ruského a českého vokalického systému je použita synchronní deskriptivní metoda a následná komparace jednotlivých prvků, pomocí které jsou určeny rozdílné elementy, jež jsou východiskem pro praktickou část práce.

1 Fonetika a její základní pojmy

Fonetika a fonologie jsou dvě vědní disciplíny, které zkoumají zvukovou stránku jazyka. Zatímco fonologie zkoumá abstraktní, odrazovou stránku zvukové podoby jazyka, její systém a funkce (tedy je především vědou o fonému), předmětem fonetiky je artikulační, akustická a percepční stránka konkrétních mluvených projevů. V literatuře se fonetika dělí na několik druhů¹⁰. Nejběžněji se vyděluje fonetika artikulační, která se zabývá mechanismem tvoření zvuků a jejich skupin a tvorbou prozodických složek (tj. přízvuk, melodie, rytmus, intonace, frázování) souvislé řeči. Výsledkem zkoumání je především popis tvoření jednotlivých hlásek a způsobů jejich spojování; fonetika percepční, která studuje práci sluchového orgánu a procesu identifikace slyšeného vedoucí k porozumění slyšené informace; a fonetika akustická, která zkoumá zvuky z fyzikálních hledisek a určuje jejich fyzikální vlastnosti a parametry.

Je však možné setkat se i s jiným dělením fonetiky, a to na fonetiku obecnou, jež podává výklady týkající se zvukové stránky jazyků vůbec, tedy vlastností společných všem jazykům, a fonetiku konkrétního jazyka, která popisuje zvuky charakteristické pro daný jazyk (např. češtinu, ruštinu); fonetiku konfrontační, která porovnává fonetiky dvou (a více) konkrétních jazyků – a je tedy částečně obsahem této práce; fonetiku synchronní, která se zabývá jazykem v jedné etapě vývoje, a fonetiku diachronní, která zkoumá historický vývoj jazykových jevů, popřípadě celých jazykových systémů v čase.

Dále je možné fonetiku dělit na teoretickou, která je zaměřená na teoretický výzkum a aplikovanou, která se uplatňuje při výuce cizích jazyků, v logopedii a mnoha dalších oborech lidské činnosti (např. při řešení problematiky hlasového ovládní moderních přístrojů).

1.1 Základní pojmy

Hláska je základní jednotkou fonetických popisů jazyka. Dle B. Hály¹¹ je to „nejmenší, dále už nedělitelná mluvidly vytvářená artikulačně akustická realita jazyka, představující základní zvukový prvek konkrétního jazyka“. Hlásk

---

¹⁰Dokulil (1986), str. 12; I. Havlová, B. Borovičková, et al., *Fonetika*, Praha: SPN, 1983, str. 18; M. Krčmová, *Učební text fonetiky*, Masarykova univerzita Brno, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/jazyk/krcmova/fon/ucebnitext/>>.

¹¹B. Hála, *Fonetika v teorii a v praxi*, Praha: SPN, 1975, str. 109.

Podle toho, je li základem hlásky tón nebo šum, případně jejich kombinace, dělíme hlásky na samohlásky (tón) a souhlásky (šum, tón + šum).

Samohlásky jsou hlásky, jejichž základem je tón. Podle **vodorovného posunu jazyka** v ústní dutině rozlišujeme samohlásky přední [e] a [i], střední [a], [y] a [ə] a zadní [o], [u]. Podle **svislého pohybu jazyka** se samohlásky dělí na vysoké [i], [y] a [u], středové [e], [o] a [ə] a nízké [a]. Při artikulaci [o] a [u] se **rty** ještě zaokrouhlují a vyšpulují dopředu, [o] a [u] jsou tedy zaokrouhlené samohlásky, tento jev se jinak nazývá labializace, samohlásky jsou potom označovány jako labializované. **Souhlásky** jsou hlásky, základem kterých je šum, případně kombinace tónu a šumu. Vzhledem k tomu, že souhlásek je v obou jazycích velké množství, nebudeme u každého diferencujícího rysu uvádět kompletní výčet, pouze příklady. Podle **způsobu artikulace** se souhlásky dělí na úžinové [v], [f], [l], závěrové [b], [p], [d] a polozávěrové [c], [č], podle **místa artikulace** rozlišujeme souhlásky retné [p], [v], [m], zubodásňové [d], [n], [z], předopatrové [d,], [t,], [j], zadopatrové [g], [k], [x], a hrtanové [h]. Podle **účasti hlasivek** v artikulaci – tedy podle znělosti souhlásky dělíme na znělé [b], [v], [d],[z] a neznělé [p], [f], [t], [s].

Foném je základní jednotkou fonologie. Tímto termínem je nazván zvukový prostředek sloužící k odlišení morfémů, slov a tvarů slov téhož jazyka s různým významem¹². Liší se od ostatních fonémů téhož jazyka nejméně jednou fonologickou distinktivní vlastností. Je to nejmenší jednotka jazyka, která má schopnost rozlišit význam slov. Počet těchto jednotek, které samy význam nemají, ale jsou "stavebními kameny" jednotek vyšších (tj. slabik, slov, frází, vět), je nevelký a v jazyce konečný, z jejich kombinací se však utvářejí všechny výrazy daného jazyka. V češtině je 25 souhlásek, deset samohlásek, tři dvojhásky, celkem tedy 38 fonémů. Ruština pracuje se souborem 35 souhlásek a pěti samohlásek, celkem tedy se 40 fonémy¹³. Nicméně, někteří autoři (R. I. Avanesov, autoři *Russkoj grammatiki*, Z. F. Oliverius) zastávají názor, že v ruštině existuje samostatná hláska [y]. Pak by ovšem ruština měla samohlásek šest, celkem tedy 41 foném. Tento přístup je typický pro tzv. Moskevskou lingvistickou školu. Na rozdíl od Leningradské lingvistické školy považují představitelé

---

¹² M. Krčmová, *Učební text fonetiky*, Masarykova univerzita Brno, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/jazyk/krcmova/fon/ucebnitext/>>.

¹³ V. N. Spiridonov, *Příručka fonetiky ruského jazyka*, Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, str. 13.

Moskevské školy poziční změny hlásek pouze za varianty téhož fonému, tzv. alofony¹⁴. V této práci je použit přístup právě Moskevské lingvistické školy.

Základní realizace fonému se nazývá **alofon**¹⁵. Obsahuje co největší množství diferencujících vlastností fonému. Je jen minimálně závislý na hláskovém okolí. Alofon je pro účastníky komunikace typickým reprezentantem fonému a při popisu fonému se vychází z jeho artikulačních a akustických vlastností.

V češtině se samohlásky při realizaci málo přizpůsobují okolním souhláskám, každá z jejich pozic může být pokládána za neutrální, za základní. V ruštině, jazyce se silným přízvukem, se naopak samohlásky v nepřízvučné pozici mění a neutrální, základní může být pouze pozice přízvučná. Z toho plyne, že pro určení neutrální, základní pozice alofonu se musíme řídit podmínkami konkrétního jazyka¹⁶.

Kromě základního alofonu můžeme v proudu řeči identifikovat i takové alofony, na kvalitu kterých má vliv hláskové okolí, jemuž se přizpůsobují. Takové poziční alofony se ve spisovné češtině u samohlásek nevyskytují, pouze u některých souhlásek – srov. foném *n* ve slovech *banka* a *nemoc*:

[*ban̩ka*] x [*nemoc*].

Oproti tomu v ruštině jsou typickým příkladem pozičního alofonu samohlásky v nepřízvučné pozici, kdy je kvalitativní změna nutná vzhledem k výslovnostnímu úzu – srov. foném *o* slovech *ночь* a *моя*:

[*noč̩,*] x [*ma·'j·a*].

V některých případech se může stát pozičním alofonem fonému elipsa – odpovídající hláska se v proudu řeči neobjeví¹⁷. K takovým případům dochází i v češtině i v ruštině velmi často při zjednodušování skupin souhlásek, například v českém slově *snazší* nedochází k realizaci fonému *z* a v ruském slově *солнце* nedochází k realizaci fonému *l*:

[*snašši:*] x [*'soncə*].

---

¹⁴ A. A., Reformatskij, *Iz istorii otěčestvennoj fonologii*, Moskva, 1970, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/MOSKOVSKAYA_FONOLOGICHESKAYA_SHKOLA.html?page=0,0>.

¹⁵ M. Krčmová, *Učební text fonetiky*, Masarykova univerzita Brno, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/jazyk/krcmova/fon/ucebnitext/>>.

¹⁶ M. Krčmová, *Učební text fonetiky*, Masarykova univerzita Brno, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/jazyk/krcmova/fon/ucebnitext/>>.

¹⁷ M. Krčmová, *Učební text fonetiky*, Masarykova univerzita Brno, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/jazyk/krcmova/fon/ucebnitext/>>.

1.2 Fonetika a její význam při výuce cizích jazyků

Během komunikace dochází k dvojímu užití výrazového plánu sdělení, a to při řečové produkci a řečové percepci. Řečová produkce a řečová percepce jsou dva na sobě silně závislé procesy vzhledem k tomu, že rozvoj správné výslovnosti je přímo závislý na rozvoji řečového sluchu a naopak. Nedostatečné zvládnutí fonetické normy může ztěžovat nebo dokonce znemožňovat dorozumění mluveným jazykem, z toho je zřejmé, že nácviku správné výslovnosti, tedy tréninku řečové produkce – a tím i rozvoji perceptivních schopností – se při vyučování cizích jazyků musí věnovat patřičná pozornost. Důsledný nácvik řečové produkce a řečové percepce pomáhá k odstranění dvou základních typů narušení komunikace, ke kterým dochází vinou nesprávné fonetické podoby výrazového plánu. Jsou jimi nesprávná výslovnost mluvčího, jež znesnadňuje nebo i zabraňuje posluchači, zaměřenému na správnou akustickou podobu sdělení, identifikovat slova a věty na straně jedné a na straně druhé neschopnost posluchače vnímat s dostatečnou přesností a rychlostí správnou akustickou podobu sdělení. Z. F. Oliverius v *Kapitolách z metodiky vyučování ruštině* píše: „Podceňování nácviku výslovnosti a poslechu ruštiny vyplývá obvykle u našich učitelů a žáků ze školské zkušenosti: ve třídě se učitelé i žáci mezi sebou docela dobře rusky domluví i svou nesprávnou výslovností. To je ovšem samozřejmé: v této nenormální situaci mluvčí i posluchač užívají stejného jazyka (‘české’ ruštiny, tj. ruštiny se silným akcentem) a snadno si tedy rozumí, i když ruské hlásky, dynamiku, melodii nahrazují prvky českými¹⁸.“ Nicméně rozvoj produkčních a perceptivních schopností je nezbytný především pro schopnost komunikace s rodilým Rusem, nikoliv s českými spolužáky nebo učitelem. Význam fonetického systému je tedy zdůrazněn především komunikativní hodnotou zvukového plánu v jazykovém dorozumění s rodilým mluvčím. Jenom dostatečná automatizace výslovnostních návyků – a to nejen v oblasti jednotlivých hlásek, ale také v oblasti dynamiky, rytmu a melodie věty – může vést k schopnosti plynulého vyjadřování a porozumění slyšenému, což je cílem a smyslem výuky cizích jazyků.

1.3 Transkripce

Písemná podoba jazyka je ve většině světových jazyků založena na fonologickém principu. Snaží se tedy o zaznamenání jednotlivých fonémů řeči. Nicméně vždy dochází k většímu nebo menšímu odklonu od skutečné zvukové podoby jazyka. Na tom mohou mít podíl i historické zvyklosti a morfologické prostředí jazyka:

---

¹⁸ S. Jelínek, Z. F. Oliverius, et al., *Kapitoly z metodiky vyučování ruštině*, Praha: SPN, 1980, str. 8.

[lakomn,e] x [temn,e]

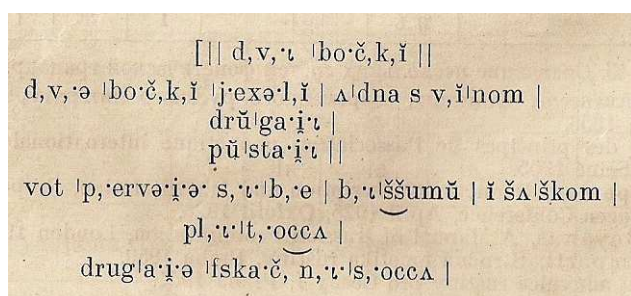
lakomě – od lakomý x temně – od temný

Pro vědecké a studijní účely je však běžná grafická podoba kvůli své nepřesnosti nevyhovující vzhledem k tomu, že je potřeba zaznamenat zvuky v proudu řeči s co největší přesností s ohledem na artikulační a akustické vlastnosti zvuků a jejich změny, ke kterým v proudu řeči v závislosti na sousedních zvucích dochází. K tomuto účelu slouží transkripce, tedy přepis zvuků v proudu řeči. V této soustavě značek je každá hláska označována jediným znakem a jeden znak může označovat pouze jednu hlásku. Transkripce se běžně dělí na dva typy¹⁹:

- a) fonetická transkripce – přepis zvuků v proudu řeči, tedy alofonů
- b) fonologická transkripce – přepis zvuků jazyka, tedy fonémů.

Docent Oliverius pro české studenty ruského jazyka upravil fonetickou transkripci, kterou vytvořila Mezinárodní fonetická asociace r. 1888. Transkripce IPA (zkr. angl. International Phonetics Association) vychází z latinské abecedy, která je doplněna mnoha diakritickými znaménky a značkami. Z. F. Oliverius zjednodušil transkripci IPA použitím grafických znaků běžně používaných v češtině (např. háčeků) a dalších symbolů.

V celé této práci je použita transkripce Z. F. Oliveria, a to jak pro transkripci ruských slov, tak pro transkripci českých. Jako ukázkou si uvádeme transkripci bajky I. A. Krylova *Dvě bočki*, z vysokoškolské učebnice *Fonetika ruského jazyka*²⁰

¹⁹ Oliverius (1974), str. 123; Avanesov (1956), str. 11, 12.

²⁰ Oliverius (1974), str. 126.

at, n, e: i pəməstə'vo: i stŭkə't, n, a i |grom |
 i'py:l, stəl'bom ||
 prə'xožŷ'i kstərə'n, e | skə'r, ə: i at'straxŭ žm, o'ccə |
 i'v: j'o zə'slyšəišŷ' izdə'l, v'ka ||
 nq'kak tə'bo'č, kə' n, i'gram'ka ||
 a 'po:l zə v'n, e: i | n, v' tak kək 'fp, 'ervə: i | v, ə'l, i' ka ||
 'kto prəsvə'ji d, v'la | kr, i'č, it fs, əm b, əzŭ'molkŭ |
 'ftom 'v, 'ernə 'malə 'tolkŭ |
 'kto 'd, 'eləf 'list, 'innə | 't, ix 'č, 'astə nə slə'vax |
 v, v' l, i'k, i' i' č, ə'lə'v, 'ek | l, iš 'gromək nə d, v' lax
 i 'dumə: i'ət svə'j' u on 'kr, 'epkŭ 'dumŭ |
 b, v'ššumŭ ||]

Schéma 1

Transkribovaný text se při fonetické transkripci uzavírá do hranatých závorek. Dvojitá svislá čára označuje začátek a konec vět textu, jednoduchá pak logické pauzy – začátky a konce frází. Hlavní přízvuk je označen krátkou svislou čárkou před přízvučnou slabikou nahoře, vedlejší přízvuk poté před přízvučnou slabikou dole. Měkkost souhlásky je označena krátkou svislou čárkou napravo dole. Vzhledem k tomu, že česká slova mají přízvuk stálý, vždy na první slabice, nemá smysl ho při transkripci označovat zvláštním symbolem.

Systém transkripce samohlásek ve všech třech pozicích, ve kterých se v ruštině mohou vyskytnout – přízvučné, redukci prvního stupně a redukci druhého stupně – je uveden v následujícím schématu V. N. Spiridonova²¹.

Позиции по отношению к месту ударения (степень редукции)	Гласные фонемы и их позиционные варианты					Позиции по отношению к соседним согласным (твёрдым и мягким)
	/i/	/e/	/a/	/o/	/u/	
	y	e	a	o	u	Т - Т
	y'	e'	a'	o'	u'	Т - М
О	i	e	a	o	u	М - Т
	i'	e'	a'	o'	u'	М - М

²¹ Spiridonov (1996), str. 48.

	ř	l	ʌ	ʌ	ů	T - T
	ṛ̌	ḷ	ʌ̣	ʌ̣	ụ̊	T - M
1	ṛ̌	ḷ	ʌ̣	ʌ̣	ụ̊	M - T
	ṛ̣̌	ḷ̣	ʌ̣̣	ʌ̣̣	ụ̣̊	M - M
<hr/>						
	ř e	e	e	e	ụ̊	T - T
	ṛ̌ ẹ	ẹ	ẹ	ẹ	ụ̣̊	T - M
2	ṛ̌ ẹ	ẹ	ẹ	ẹ	ụ̣̊	M - T
	ṛ̣̌ ẹ̣	ẹ̣	ẹ̣	ẹ̣	ụ̣̣̊	M - M

Schéma 2

Tečky u samohlásek v sousedství měkkých souhlásek označují akomodaci – jev, při kterém dochází k souběžnému vyslovení sousedních hlásek, kdy se okrajové fáze hlásek sblíží, a tím vzniká jen varianta hlásky s větší mírou palatalizace. Vzhledem k tomu, že se [i] (a jeho nepřízvučné varianty) může v ruštině nacházet pouze v pozici po měkké souhlásce, je akomodace jevem samozřejmým a není třeba na ni zvlášť upozorňovat akomodační tečkou. Háček nad [ṛ̌], [ṛ̣̌] a [ụ̣̊] znamená krátkost (kvantitativní redukci), podtržení u [ụ̣̣̊] označuje delabializaci – rty se na tvorbě samohlásky aktivně nepodílejí, zůstávají v neutrální pozici. Vzhledem k tomu, že české samohlásky nepodléhají v toku řeči vlivem sousedních zvuků nebo vlivem přízvuku žádným kvalitativním změnám, jsou v transkripci zobrazovány standardními písmeny, stejnými, jako ruské vokály v přízvukové pozici. Pro český vokál je oproti ruskému charakteristická kvantitativní diference, rozlišujeme krátké a dlouhé samohlásky. Při fonetickém přepisu je délka znázorněna dvojtečkou zprava:

vnímání – [vn,i:ma:n,i:].

2 Základní charakteristika českých a ruských vokálních fonémů

Spisovná podoba češtiny obsahuje pět krátkých samohlásek [a], [e], [i], [o], [u], pět dlouhých samohlásek [a:], [e:], [i:], [o:], [u:] a tři dvojhlásky [eu], [au], [ou]. České samohlásky se ve všech slabikách vyslovují plně, nepodléhají redukci, vliv sousední souhlásky nebo pozice ve slově vzhledem k přízvuku je nevýrazný. Všechny jednoduché české samohlásky mají rozlišovací schopnost, proto je lze považovat za samostatné fonémy.

paní x páni, holé x hole, síla x sila

[pan,i:] x [pa:n,i]; [hole:] x [hole]; [si:la] x [sila].

Všechny samohlásky se v češtině vyskytují jako krátké a dlouhé. Samohláska dlouhá může být ve kterékoli slabice ve slově, i ve slovech s větším počtem slabik může každá z nich obsahovat dlouhou samohlásku.

mávání – [ma:va:n,i:]; strážníkům – [stra:vn,i:ku:m]; zásobování – [za:sobova:n,i:].

Samohlásková kvantita je v češtině zcela nezávislá na přízvuku, stejně jako kvalita. Český slovní přízvuk je pevný a váže se vždy na první slabiku slova. Nemá vliv na význam slova – není fonologicky funkční – je pouze signálem mezislovní hranice. Díky přízvuku je proto možné odlišit v proudu řeči začátek slova. Hlavním rysem, podle kterého přízvuk vydělujeme, je v češtině kontrast se slabikami sousedními. Český přízvuk je komplexní – tvoří jej více zvukových kvalit. Podle Z. Palkové se zatím nedaří uspokojivě zobecnit množství variant, jimiž může být přízvuk v češtině realizován²². Velmi zjednodušeně lze říci, že český slovní přízvuk tvoří jednosměrný, nelomený průběh melodie ve slově, od první slabiky mírně dolů nebo mírně vzhůru, a vědomé zesílení slabiky, nikoliv její prodloužení. Výrazné prodloužení přízvučné slabiky je v češtině pocíťováno jako nespisovné. V běžné řeči však není slovní přízvuk příliš výrazný.

V názorech, s kolika samohláskovými fonémy pracuje **spisovná ruština**, se různí autoři rozcházejí. R. I. Avanesov ve svých pracích uvádí pět ([a], [e], [i], [o], [u])²³, V. N. Spiridonov také pět²⁴, M. Romportl uvádí šest samohlásek, nicméně dodává, že vokál [y]

²² Palková (1994), str. 278.

²³ Avanesov (1956), str. 88, 94, atd.

²⁴ Spiridonov (1996), str. 47.

může být považován pouze za variantu vokálu [i]²⁵, *Russkaja grammatika* již standardně pracuje se souborem šesti hlásek²⁶ a Z. F. Oliverius²⁷ dokonce za samostatný vokál považuje i nejasný střední středový zvuk, který je výsledkem redukčních procesů. Přehled ruské vokalické zásoby ukazuje *Příloha 1*.

V této práci budeme vycházet ze závěrů představitelů tzv. Moskevské lingvistické školy, podle které spisovná podoba ruštiny obsahuje šest samohlásek [a], [e], [i], [o], [u], [y]. V přízvučných pozicích se vyslovují jasně, zřetelně, podobně jako české samohlásky; v nepřízvučné pozici dochází ke kvalitativním i kvantitativním změnám – redukci. V ruském jazyce se rozlišuje redukce prvního a druhého stupně v závislosti na poloze samohlásky vzhledem k přízvuku. M. Romportl mluví o dvou paralelních soustavách samohláskových fonémů – v pozici silné a v pozici slabé, tj. v pozici přízvučné a nepřízvučné²⁸.

Délka samohlásek nemá v ruštině rozlišovací schopnost. Vzniká pouze jako důsledek silově výraznějšího přízvuku. V přízvučné pozici, hlavně v citově silně zabarvených projevech, může dosahovat délky české samohlásky dlouhé. Nepřízvučná slabika je naopak vždy výrazně kratší než česká slabika krátká.

Pokud lze říci, že poměr délky české dlouhé samohlásky ku krátké je 2:1²⁹, poměr délky ruské přízvučné ku nepřízvučné je 3:1³⁰. Délku české dlouhé samohlásky v porovnání s ruskou přízvučnou a české krátké samohlásky v porovnání s ruskou přízvučnou zobrazuje *Příloha 2*.

Jak ze schématu vyplývá, česká dlouhá samohláska svojí délkou odpovídá přibližně ruské přízvučné.

Ruský přízvuk je na rozdíl od češtiny volný a pohyblivý. To znamená, že přízvučnou slabikou může být kterákoliv slabika slova a dokonce jedno slovo může mít v různých formách přízvuk na různých slabikách:

[vɐˈda] – [ˈvodǔ]; [gəɫˈva] – [ˈgoləvǔ]; [ˈkamn,ɨ] – [kamˈn,·e·ɨ].

Z toho vyplývá, že přízvuk má významotvornou funkci. Často jsou různým umístěním přízvuku odlišeny dva gramatické tvary téhož slova:

---

²⁵ Romportl (1977), str. 24.

²⁶ N. Ju. Švedova, N. D. Arutjunova, et al., *Russkaja grammatika, Tom I*, Moskva: Izdatěľstvo Nauka, 1980, str. 17.

²⁷ Oliverius (1974), str. 75.

²⁸ Romportl (1977), str. 68.

²⁹ Palková (1994), str. 179.

³⁰ Romportl (1977), str. 17.

[rř'ki] – ['rukĩ]; [dɒs'ki] – ['doskĩ]; [ɒk'na] – ['oknə].

Stejně jako český je i ruský přízvuk vydělován kontrastem mezi slabikami přízvučnými a slabikami nepřízvučnými, v obou jazycích je tedy slovní přízvuk možné charakterizovat jako dynamický (silový). Avšak ruský slovní přízvuk je podstatně silnější než přízvuk český a navíc, oproti češtině, hraje významnou roli při určování přízvuku i kvantita (délka, trvání) přízvučné samohlásky. M. Romportl uvádí, že délka ruské přízvučné slabiky kolísá asi mezi trváním české slabiky krátké a dlouhé³¹, nicméně *Příloha 2*, která pochází ze stejné publikace, ukazuje trvání ruské přízvučné slabiky jako stejné s trváním české dlouhé slabiky. Na rozdíl od češtiny jsou ruské přízvučné slabiky od nepřízvučných rozpoznatelné i díky různé kvalitě samohlásek. V nepřízvučných pozicích dochází v ruštině k redukci, jak již bylo řečeno výše. Oproti češtině navíc tón přízvučné slabiky nesetrvává ve stejné výši, je pohyblivý, „klouzavý“.

---

³¹ Romportl (1977), str. 16.

3 Modifikace samohlásek v proudu řeči

Jev, při kterém dochází ke kvantitativním a kvalitativním změnám hlásek v proudu řeči se nazývá redukce³². I v češtině i v ruštině dochází k redukci souhlásek, nicméně předmětem této práce je zkoumání a porovnávání vokalických systémů, proto nás zajímají především změny vokálů. V češtině k redukci samohlásek nedochází v žádné pozici ve slově, vždy jsou vyslovovány plně, jasně a zřetelně³³. Oproti tomu pro ruštinu je redukce jedním z charakteristických znaků; redukují se všechny samohlásky stojící mimo přízvučnou slabiku. V závislosti na vzdálenosti redukované samohlásky od přízvuku se rozlišuje redukce prvního a druhého stupně, přičemž platí, že stupeň redukce roste s rostoucí vzdáleností samohlásky od přízvuku. Změny samohlásek v různém hláskovém sousedství se nazývají akomodace. Akomodací vznikají obměny, jako je nazalizace ústních vokálů po nazálách a před nimi, palatalizace vokálu po palatalizovaných konsonantech, obměny labializace vokálu po labiálách, obměny pozice rtů při sykavkách vlivem následujícího vokálu atd.³⁴ Z pohledu českých mluvčích je však díky neexistenci odpovídajícího protějšku v češtině nejzásadnějším jevem kvalitativní redukce ruských vokálů.

3.1 Kvalitativní redukce prvního stupně

Redukci prvního stupně podléhají samohlásky ve slabice těsně před přízvukem (v první předpřízvučné slabice) a ty vokály, které jsou dominantou v otevřených slabikách těsně před pauzou nebo jsou dominantou v nezakrytých slabikách (slabikách, které začínají samohláskou) těsně po pauze. Jak již bylo řečeno výše, redukci podléhají všechny samohlásky mimo přízvučných. Principům kvalitativních změn samohlásek při redukci prvního stupně se budeme věnovat později.

3.2 Kvalitativní redukce druhého stupně

Redukci druhého stupně podléhají samohlásky ve všech ostatních slabikách ve slově, tedy všechny za přízvukem a všechny před první předpřízvučnou slabikou, která podléhá redukci prvního stupně, s výjimkou okrajových slabik, které také podléhají redukci prvního stupně.

Celý systém redukce ruských nepřízvučných slabik ukazuje schéma Z. F. Oliveria – viz *Příloha 3*.

---

³² Spiridonov (1996), str. 34.

³³ Palková (1994), str. 171.

³⁴ M. Krčmová, *Učební text fonetiky*, Masarykova univerzita Brno, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/jazyk/krcmova/fon/ucebnitext/>>.

4 Artikulace českých a ruských samohláskových fonémů

V češtině dělíme samohlásky z hlediska svislého pohybu jazyka na vysoké, středové a nízké, z hlediska vodorovného pohybu pak na přední, střední a zadní. Dalším faktorem ovlivňujícím kvalitu samohlásky je tvar retní štěrbinu – labializace. Postavení rtů může být úzké (zaostřené), neutrální či zaokrouhlené. Podle Palkové patří tvar retní štěrbinu k základní charakteristice hlásky vzhledem k tomu, že v žádné slabice slova nedochází k redukci samohlásek a výrazná retní artikulace je tímto jednou z charakteristických vlastností češtiny³⁵. Ve spisovném standardu neexistují zavřené a otevřené varianty jedné samohlásky, české vokály bývají označovány jako „střední“. Rozdíly mezi krátkými a dlouhými samohláskami jsou dány především jejich kvantitou, nikoliv kvalitou. Výjimku představuje dvojice [i] – [i:], kde je krátká varianta otevřenější než dlouhá. Rozdíl však není nijak významný. Při artikulaci českých samohlásek hraje důležitou roli i postavení měkkého patra, které uzavírá vstup do dutiny nosní. Čeština nemá nosové samohlásky, pouze jako důsledek nedbalé výslovnosti. Nadměrná nosovost bývá posluchači většinou hodnocena negativně³⁶.

České samohlásky, klasifikované podle výše uvedených vlastností, leží na obou ramenech tzv. samohláskového trojúhelníku tak, jak ukazuje *Příloha 4*.

Střední nízké samohlásky [a], [a:] mají nejbližší k neutrálnímu artikulačnímu postavení. Při jejich tvorbě zůstává jazyk ve spodině dutiny ústní, je v neutrální poloze. Čelistní úhel je při jejich tvorbě největší, proto jsou samohlásky [a], [a:] ze všech českých nejotevřenější. V důsledku toho je retní štěrbinu výrazně otevřená, není zaokrouhlená a rty se na artikulaci aktivně nepodílejí. Samohlásky bývají v pozicích vedle nosových souhlásek mírně nazalizovány. Rozdíl mezi dlouhou a krátkou samohláskou je dán především trváním. *Příloha 5* nabízí průřez mluvidly při tvorbě [a], [a:].

Při artikulaci **předních středových samohlásek [e], [e:]** je jazyk v horizontálním směru oproti artikulačnímu postavení u [a] posunut více vpřed, špička jazyka směřuje za dolní řezáky, ve vertikálním směru je přední část hřbetu jazyka zdvižena proti přední části tvrdého patra. Čelistní úhel je mírně rozevřen, v důsledku čehož je retní štěrbinu úzká, mírně rozšířená. Rty jsou při procesu tvorby pasivní. Rozdíl mezi dlouhou a krátkou samohláskou je opět dán především trváním. *Příloha 6* nabízí průřez mluvidly při tvorbě [e], [e:].

---

³⁵ Palková (1994), str. 171.

³⁶ Palková (1994), str. 172.

Při tvorbě **předních vysokých samohlásek [i], [i:]** je hmota jazyka posunuta vpřed, špička jazyka směřuje k dolním řezákům, přední část hřbetu jazyka je přiblížena k paterní klenbě v přední části tvrdého patra. Čelistní úhel je téměř sevřený, [i], [i:] jsou ze všech českých samohlásek nejzavřenější. Retní štěrbinu je proto úzká, výrazně rozšířená. Rozdíl mezi dlouhou a krátkou samohláskou je zde nejvýraznější, nicméně přesto spočívá především v trvání. Tvorba [i:] vyžaduje největší artikulační úsilí, a z toho vyplývají největší kvalitativní a kvantitativní odchylky od jeho normativní podoby³⁷. Nicméně tyto změny jsou zanedbatelné ve srovnání s ruskou redukcí. Na schématu (*Příloha 7*) je dobře patrné napětí jazyka, které je pro správnou výslovnost [i], [i:] nezbytné.

Hmota jazyka je při artikulaci **zadních středových samohlásek [o], [o:]** posunuta dozadu, špička jazyka v dutině ústní mírně směřuje dolů v neutrálním postavení, střední část hřbetu jazyka se zvedá proti zadní části tvrdého patra. Čelistní úhel je mírně rozevřen. Rty se na artikulaci podílejí aktivně, jsou mírně zaokrouhleny a mírně vyšpuleny. Rozdíl mezi dlouhou a krátkou samohláskou je dán především trváním. Pozn.: V češtině se dlouhé [o:] vyskytuje jen ve slovech přejatých a je považováno za příznak slova cizího původu³⁸. Průřez artikulačními orgány nabízí *Příloha 8*.

Při tvorbě **zadních vysokých samohlásek [u], [u:]** je jazyk posunut nejvíce dozadu a vzhůru, špička jazyka směřuje dolů, střední část je těsně přiblížena k zadní části tvrdého patra. Čelistní úhel je téměř uzavřen. Rty se na artikulaci podílejí výrazně, jsou silně zaokrouhleny a vytvářejí štěrbinu s nejmenší plochou. Jejich tvar při tvoření [u], [u:] výrazně ovlivňuje kvalitu samohlásek. Rty jsou protaženy dopředu a tím zvětšují rezonanční prostor v dutině ústní. Dlouhá samohláska bývá artikulována poněkud více vzadu a je o něco zavřenější. Dlouhá samohláska se liší především trváním. *Příloha 9* zobrazuje průřez orgány artikulace.

V češtině se na rozdíl od ruštiny používají **diftongy**. Z existujících dvojhlásek [ou], [au], [eu] se pouze [ou] vyskytuje v domácích citově neutrálních slovech jako původní česká dvojhláska; ostatní se vyskytují pouze ve slovech cizího původu nebo ve slovech silně emocionálně zabarvených³⁹. České diftongy jsou vždy klesavé. Dvojhlásku tvoří samohláskový prvek, který tvoří jádro – vrchol – společně s prvkem označovaným jako polosamohláska. Nejčastěji je vrcholový vokál otevřenější než druhá složka dvojhlásky. Ve

---

³⁷ Dokulil (1986), str. 32.

³⁸ Dokulil (1986), str. 33.

³⁹ Dokulil (1986), str. 34.

všech českých diftonzích se druhou složkou neslabičný polovokalický u-ový prvek, který už nelze chápat, jako čistou samohlásku.

Jediná česká dvojhláska, která se vyskytuje v domácí slovní zásobě je [ou]. Při jejím tvoření se přesunuje jazyk i rty z pozice pro hlásku [o] do pozice pro hlásku [u]. Obě krajní polohy jsou plně realizovány. Podle Palkové se jako dvojhláska dnes pocítuje každý výskyt samohlásek o+u vedle sebe, není-li mezi nimi zřetelný morfologický šev⁴⁰.

V přejatých slovech se jako dvojhláska pravidelně pocítuje i spojení samohlásek [a] + [u], opět za předpokladu, že mezi nimi není zřetelný morfologický šev. Artikulace představuje přechod z plně realizovaného postavení pro samohlásku [a] k plně realizovanému postavení pro samohlásku [u]. Sekvence hlásek [e] + [u], také ve slovech cizího původu, je tvořena opět jako přechod z plně realizované pozice pro hlásku [e] k plně realizované pozici pro hlásku [u]. Z. Palková však uvádí, že hodnocení [eu] jako dvojhlásky není jednoznačné. Rozdíl je dán hodnocením uživatelů jazyka. Někteří posluchači při téže výslovnosti slova rozkládají spojení [eu] do dvou slabik, jiní jej pocítují jako jedinou slabiku. Ještě více záleží na slovech jednotlivě. V některých (feudál, neuróza) má převahu hodnocení diftongické, v jiných (neutron, leukémie) hodnocení dvojslabičné.⁴¹

Artikulace ruských samohláskových fonémů je ve většině případů velmi blízká české. Jako v češtině se ruské vokály dělí z hlediska svislého pohybu jazyka na vysoké, středové a nízké, z hlediska vodorovného pohybu pak na přední, střední a zadní. Podobně češtině i v ruštině hraje významnou roli labializace některých samohlásek, která je zvláště výrazná u samohlásek v pozici po bilabiálních souhláskách [p], [b], [m].

Ruské samohlásky v přízvučné pozici, klasifikované podle výše uvedených artikulačních vlastností, leží na obou ramenech tzv. samohláskového trojúhelníku tak, jak ukazuje *Příloha 10*.

Ruské samohlásky podléhají v proudu řeči značným změnám (kvalitativním i kvantitativním) v závislosti na pozici vzhledem k přízvučku. Odlišují se jak samohlásky v slabikách silných a slabých (tj. přízvučných a nepřízvučných), tak i samohlásky v různém hláskovém sousedství.

---

⁴⁰ Palková (1994), str. 172.

⁴¹ Palková (1994), str. 172.

Samohlásky přízvučné

Za základní podobu ruských samohlásek je pokládána ta forma, v níž se nejméně projevuje vliv sousedních konsonantů a tudíž je kvalita samohlásky po celou dobu jejího trvání nejstálější. Základní podobu mají ruské samohlásky ve dvou, respektive čtyřech pozicích⁴²:

a) na počátku slova

- je-li samohláska vyslovena izolovaně
- nebo následuje-li po ní tvrdá souhláska (nepodléhá tedy vlivu akomodace)

[a],[‘adrəs], [‘avgǔst] [‘etət], [‘erə], [u], [‘iskrə], [‘uzo], [o], [‘obləkə], [‘otpǔsk],
[‘uxə], [‘utrə]

b) následuje-li samohláska po tvrdé souhlásce

- a zároveň slovo touto samohláskou končí
- nebo následuje-li po ní tvrdá souhláska

[d,·i‘la], [λdǐ·ǔ‘tant], [‘maxət,], [λ i·i‘že], [‘žertvə], [λk‘no], [dom], [ǔm‘ru], [sup]

V těchto polohách jsou ruské samohlásky nejbližší českým. Nicméně i při porovnání výslovnosti hláskově shodných českých a ruských slov (dal – дал, tam – там) jsou nápadné rozdíly, které spočívají v rozdílné kvantitě hlásek, které jsou v ruštině v přízvučné pozici poněkud delší než české krátké samohlásky, a v odlišném tónovém průběhu slabiky. V ruštině se nám samohláska jeví jako pohyblivá, proto české „most“ slyšíme jako [most], zatímco ruské мост spíše jako [m^uost].⁴³

Obměnou základní formy samohlásek je palatalizace, které se samohlásky podrobují v sousedství měkkých souhlásek. Při tomto jevu dochází k posunu masy jazyka vzhůru a dopředu v důsledku absence možnosti dosáhnout po měkké souhlásce takového postavení jazyka, které by umožnilo artikulovat samohlásku základní formy, tedy takovou, která stojí samostatně, případně mezi samohláskami tvrdými. V ruštině obvykle charakterizujeme palatalizaci prvního stupně (pokud měkká samohláska předchází nebo následuje) a palatalizaci druhého stupně (pokud měkká samohláska i předchází i následuje). Ve

⁴² Romportl (1977), str. 24, 25.

⁴³ Romportl (1977), str. 23.

fonetickém přepisu je taková akomodace (přizpůsobení se) znázorněno tečkou vedle samohlásky směrem k měkkému konsonantu:

[*ˈḍ·e·ṭ·i̯*], [*ˈṇ·a·ṇ·ə*], [*ˈṭ·o·ṭ·ə*].

Problematika výslovnosti palatalizovaných samohlásek se nicméně týká hlavně a především správné výslovnosti měkkých souhlásek, v jejichž sousedství se s tímto jevem v ruštině setkáváme. Avšak vzhledem k tomu, že tato práce si klade za cíl porovnat výslovnost českých a ruských samohlásek a navrhnout techniky vedoucí ke zlepšení artikulace ruských samohlásek v první řadě pro české mluvčí, nebudeme se dále palatalizaci, ani další charakteristice palatalizovaných samohlásek věnovat, protože je dovedností automatickou a její zvládnutí nevyžaduje zvláštního tréninku – pouze ve spojitosti s artikulací měkkých souhlásek, a tudíž pro potřeby této práce nemá žádný význam.

Střední nízká samohláska [a] je nejpodobnější odpovídající variantě české. Má nejbližší k neutrálnímu artikulačnímu postavení. Při tvorbě je čelistní úhel výrazně otevřený, ústa jsou doširoka otevřena, jazyk zůstává ve spodině dutiny ústní, je v neutrální poloze, špička je položena za spodními zuby. Rty se na artikulaci aktivně nepodílejí.

Vyskytuje se ve všech čtyřech hlavních polohách:

[*a*], [*ˈastrə*], [*ˈmamə*], [*ʲgˈra*]

Schéma (*Příloha 11*) ukazuje průřez mluvidly při artikulaci [a]. Při srovnání s artikulačním postavením mluvidel při tvorbě českého [a], [á] (*Příloha 5*) docházíme k závěru, že rozdíl mezi postavením artikulačních orgánů v češtině a ruštině je naprosto nepatrný. Z toho důvodu je správná artikulace ruského přízvučného [a] pro české mluvčí nejjednodušší. K takovému srovnání vybízejí i všechna další schémata, ilustrující postavení artikulačních orgánů při tvorbě českých a ruských samohlásek.

Přední středová samohláska [e] je opět velmi blízká českému [e] – viz průřez mluvidly při artikulaci (*Přílohy 6 a 12*), jen je poněkud otevřenější. Jazyk je v horizontálním směru oproti artikulačnímu postavení u [a] posunut více vpřed, špička jazyka směřuje za dolní řezáky, ve vertikálním směru je přední část hřbetu jazyka zdvižena proti přední části tvrdého patra. Čelistní úhel je mírně rozevřen, méně než při [a], ale více než při [i], v důsledku čehož je retní štěrbinová úzká, mírně rozšířená. Rty jsou při procesu tvorby pasivní.

Vyskytuje se opět ve všech čtyřech hlavních polohách, ovšem poměrně zřídka, protože v původních ruských slovech jsou vždy tvrdé pouze souhlásky [ž], [š], [c] a jako samostatně stojící existuje pouze jako citoslovce:

[e], [‘et,ikə], [ʌb ů’že], [‘cerkəf,].

Při artikulaci přední vysoké samohlásky [i] je hmota jazyka posunuta vpřed, špička jazyka směřuje k dolním řezákům, přední část hřbetu jazyka je přiblížena k paterní klenbě v přední části tvrdého patra. Čelistní úhel je téměř sevřený, je ze všech ruských samohlásek nejzavřenější, je poněkud zavřenější, než české [i], M. Romprotl přirovnává artikulační a akustické kvality ruského [i] k českému [i:] dlouhému⁴⁴. Retní štěrbinu je proto úzká, výrazně rozšířená. Rty jsou při tvorbě pasivní.

V základní podobě se vyskytuje pouze ve dvou z uvedených čtyř pozic:

[i], [‘iglŷ], [‘ispə·v,ɪ.t,]

Po tvrdých souhláskách se totiž v ruštině nepoužívá, původní [i] se v mění v [y]:

играть – сыграть, интересный – безынтересный, исходный – безысходный.

Při pohledu na schéma průřezu mluvidly (*Příloha 13*) a následném porovnání s průřezem při artikulaci českého [i], [í] (*Příloha 7*) je obzvláště na nákresu zobrazujícím pozici jazyka vzhledem k tvrdému patru zřetelné výrazné pnutí, nezbytné pro správnou artikulaci ruského přízvučného [i]. V důsledku tohoto pnutí se jazyk dotýká tvrdého patra větší plochou svého povrchu, než je tomu při artikulaci českého vokálu.

Při tvorbě zadní středové samohlásky [o] je hmota jazyka je posunuta dozadu, špička jazyka v dutině ústní mírně směřuje dolů v neutrálním postavení, střední část hřbetu jazyka se zvedá proti zadní části tvrdého patra. Čelistní úhel je mírně rozevřen, ruské [o] je však otevřenější než české. Rty se na artikulaci podílejí aktivně, jsou mírně zaokrouhleny a mírně vyšpuleny.

U ruského [o] je patrná tendence ke klouzavé výslovnosti i v základní poloze. V pozici na absolutním počátku slova a mezi bilabiálami se uplatňuje větší labializace, která někdy (hlavně při citově zabarvených projevech) může přecházet do otevřeného [u]. V druhé

---

⁴⁴ Romprotl (1977), str. 27.

polovině hlásky se výslovnost ustaluje v postavení charakteristickém pro otevřenější [o]. O tomto rysu charakteristickém pro ruské přízvučné [o] jsme mluvili výše.

Základní podoba [o] se vyskytuje ve všech čtyřech základních pozicích, v případě předložky však pouze při velmi důrazném projevu:

[o], [‘ot·ə·p·ə·l,], [z·t·r‘no], [‘moknŭ·t,]

Artikulace ruského [o] se při srovnání průřezů mluvidly (*Přílohy 8, 14*) od českého [o] liší pouze nepatrně, a to v zadní části dutiny ústní, v oblasti měkkého patra. Na schématu je patrné, že jazyk je při artikulaci ruského vokálu položen níže než při artikulaci českého. Oproti tomu masa jazyka je při artikulaci české varianty samohlásky posunuta více vzad. Charakteristickým rysem ruského [o] je ve srovnání s českým výraznější labializace.

Jazyk je při artikulaci **zadní vysoké samohlásky [u]** posunut nejvíce dozadu a vzhůru, špička jazyka směřuje dolů, střední část je těsně přiblížena k zadní části tvrdého patra. Čelistní úhel je téměř uzavřen, ruské [u] je zavřenější než jeho český ekvivalent. Rty se na artikulaci podílejí výrazně, jsou silně zaokrouhleny a vytvářejí štěrbinu s nejmenší plochou. Jejich tvar při tvoření [u] výrazně ovlivňuje kvalitu samohlásek. Rty jsou protaženy dopředu a tím zvětšují rezonanční prostor dutiny ústní. Hláška [u] se v ruštině svými artikulačními i akustickými vlastnostmi podobá českému [u:] dlouhému.⁴⁵

Ve spisovné ruštině se samohláska [u] vyskytuje ve všech čtyřech základních pozicích, jako předložka je ovšem v drtivé většině případů nepřízvučné, pouze při velmi výrazné výslovnosti může být vysloveno plně:

[u], [‘urə·v·ə·n,], [i·ə ma‘gu], [duš]

Příloha 15 ukazuje průřez mluvidly při artikulaci. Při porovnání s artikulací českého [u] (*Příloha 9*) jsou nejnapadnější rozdíly v míře labializace. Oproti českému vokálu je ruský výrazně labializovaný a jak upozorňuje Z. F. Oliverius⁴⁶, je nedostatečná labializace nejčastější artikulační chybou českých mluvčích.

Jediným vokálem, jaký česká soustava nezná, je **střední vysoká samohláska [y]**. Je proto zřejmé, že českým mluvčím činí jeho správná tvorba největší potíže. Hmota jazyka se vypíná vzhůru směrem k rozhraní tvrdého a měkkého patra, jazyk se patra dotýká po stranách.

⁴⁵ Romportl (1977), str. 28.

⁴⁶ Oliverius, str. 91.

Postavení měkkého patra, rtů i čelistní úhel odpovídají téměř naprosto postavení při tvorbě samohlásky [i], tj. čelistní úhel je téměř sevřený, retní štěrbina je proto úzká, výrazně rozšířená, nicméně [y] je samohláskou střední. Rty jsou při tvorbě pasivní.

Přes rozdílnost artikulačního místa je nepopiratelná podobnost formy jazyka při artikulaci [i] i [y], proto někteří lingvisté (R. I. Avanesov⁴⁷, M. Romportl⁴⁸, V. N. Spiridonov⁴⁹) považují [y] pouze za variantu hlásky [i]. V této práci považujeme [y] za samostatný foném, podobně jako autoři *Russkoj grammatiky*⁵⁰, L. V. Kopeckij⁵¹ či Z. F. Oliverius⁵².

Ze čtyř základních pozic se v ruštině vyskytuje pouze ve dvou z nich, a to po tvrdých souhláskách. Nemůže stát izolovaně, ani na absolutním počátku slova:

[prů'dy], [vy], ['cyfrə], ['mylə].

Vzhledem k tomu, že česká vokalická zásoba nezaokrouhlenou, vysokou, střední samohláskou nedisponuje, není ani možné upozornit na vzájemné odlišnosti při její artikulaci v obou jazycích. O to větší péči je však potřeba věnovat nácviku správné výslovnosti tohoto vokálu.

Samohlásky nepřízvučné

Od samohlásek v přízvučné pozici se liší slabší silou, menším trváním, odchylným tónovým průběhem i změněnou barvou. Tato poslední změna je z kvalitativního hlediska změnou nejvýznamnější, dochází při ní k jevu obecně označovanému jako redukce.

Pro připomenutí ještě jednou stručně shrneme:

V ruštině dochází v závislosti na pozici slabiky vzhledem k slabice přízvučné k redukci ve dvou stupních. V prvním stupni redukce jsou redukovány ty samohlásky, které těsně předcházejí před přízvukem, ty samohlásky, které stojí na počátku slova v nepřízvučné pozici, někdy také na konci slova v otevřené slabice. Ve druhém stupni redukce jsou redukovány samohlásky ve všech ostatních pozicích, tedy v pozici ne bezprostředně před přízvukem a ve všech pozicích po přízvuku. Redukce je vlastně proces, při kterém dochází k uvolňování

---

⁴⁷ Avanesov (1956), str. 88.

⁴⁸ Romportl (1977), str. 24.

⁴⁹ Spiridonov (1996), str. 47.

⁵⁰ Shvedova, Arutjunova, et. al. (1980), str. 17.

⁵¹ Kopeckij (1965), str. 20.

⁵² Oliverius (1974), str. 75.

mluvidel při tvorbě jednotlivých samohlásek směrem k postavení neutrálnímu, jak ukazuje následující schéma.

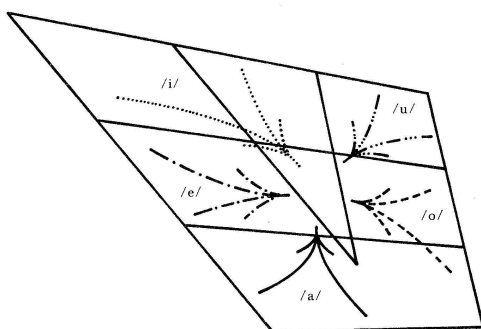

Schéma 3⁵³

Vzhledem k tomu, že redukce je v češtině jevem neznámým, není ani možné provádět srovnání artikulace redukováných samohlásek. V češtině se samohlásky ve všech pozicích ve slově vzhledem k přízvuku vyslovují plně.

Redukce samohlásek po tvrdých souhláskách

V nepřízvučných slabikách naprosto splývá výslovnost [a] a [o] a výsledkem redukce je hlásková varianta, která se v nepřízvučných slabikách zvláště prvního stupně redukce blíží samohlásce [a], při transkripci označovaná [Λ]. Tento redukční jev spisovné ruštiny je obvykle označován jako akání.

- a) redukce samohlásek [a] a [o] v 1. stupni ([a], [o] → [Λ])

Výsledkem je vokál a-ového charakteru, tedy střední, poněkud vyšší než [a] – mezi středovým a nízkým, nelabializovaný.

[pΛ'ltɔ], [pΛ'rat], [dΛb'raccə], [ΛsnΛvno·j]

- b) redukce samohlásek [a] a [o] v 2. stupni ([a], [o] → [ə])

Výsledkem je vokál neutrálního charakteru, samohláska střední, středová a nelabializovaná, retní otvor je malý. V češtině je jeho typickým reprezentantem nežádoucí, parazitní příděch mluvčích váhajících nad pokračováním promluvy: [əəəə].

[ˈpapə], [zΛ'plakə·t], [məΛ'ko], [nəΛ'vo·j]

⁵³ Oliverius (1974), str. 86.

K redukci **samohlásky [e]** dochází pouze po vždy tvrdých souhláskách ž, š, c. Výsledkem je v obou stupních y-ový zvuk, který se blíží k redukovanému [y]⁵⁴. Jde o nelabializovanou, středovou samohlásku, oproti neredukovanému [e] poněkud více posunutou ke středu. Při fonetické transkripci při redukci prvního stupně [e] → [ɪ], při redukci druhého stupně [e] → [ə].

[ʒɪl'tuxə], [šɪp'tat,], [ci'na]

[mɐ'ložə], [xɐ'rošə·j·ə], ['s·ercə]

Nutno podotknout, že R. I. Avanesov považuje foném [e] po tvrdých souhláskách za příznak neruského slova; v úvahu nebere ani vždy tvrdé souhlásky ž, š, c. Proto se nezabývá ani jejich variantami v nepřízvučných pozicích⁵⁵.

Samohláska [y] si během redukce zachovává svoji středovou výslovnost jako ve slabice v silné pozici, avšak vypětí hmoty jazyka vzhůru se v redukovaných pozicích snižuje.

- a) redukce [y] v 1. stupni ([y] → [y̞])

Výsledkem je samohláska střední, vysoká (její výška je ovšem značně menší než u neredukovaného [y]), nelabializovaná. Její artikulace je oproti neredukované variantě výrazně povolenější.

[b̞y̞'la], [d̞y̞'šat,]

- b) redukce [y] v 2. stupni ([y] → [y̠])

Samohláska se ve 2. stupni redukce ještě více snižuje, stává se téměř středovou, zůstává však stále hláskou vyšší. Rozdíly mezi redukcí prvního a druhého stupně jsou natolik nepatrné, že v transkripci používáme tentýž symbol pro obě varianty.

[kɐ'tor̞y̠·j̠], ['god̞y̠].

Názory na redukci **samohlásky [u]** se u různých autorů liší. M. Romportl tvrdí, že u této samohlásky se redukce projevuje nejméně, proto je celkem nevýrazná; [u] se redukuje v obou stupních stejně, výsledkem je zadní, labializovaná samohláska, výška které se oproti přízvučné variantě snižuje – ostatně jako u všech nepřízvučných vokálů ([u] → [u̠]). Stejně mínění zastává i R. I. Avanesov a autoři *Русской грамматики*, Z. F. Oliverius a V. N.

⁵⁴ Romportl (1977), str. 61.

⁵⁵ Avanesov (1956), str. 127.

Spiridonov však u redukce druhého stupně poukazuje na delabializaci hlásky, tedy na absenci aktivní účasti rtů na tvorbě ([u] → [ǔ]), v této práci je použita transkripce vytvořená právě Z. F. Oliveriem, proto delabializaci označovat budeme:

[pʌdˈv, inǔˌt,], [ˈvodǔ]

Redukce samohlásek po měkkých souhláskách

Nejmenším změnám kvality dochází u **samohlásky [u]**, podobně jako v pozici po tvrdých souhláskách. Naproti tomu ostatní [a], [e], [i] podléhají značným změnám. Romportl je souhrnně označuje jako ikání⁵⁶. Nepřízvučné [o] se po měkkých souhláskách nevyskytuje. V ruštině se vokál při artikulaci přizpůsobuje předcházející měkké souhlásce, je lehce palatalizován, vzhledem k tomu, že artikulační orgány za krátký časový úsek nedosáhnou základní polohy vokálu. Tato akomodace se při transkripci označuje tečkou vedle samohlásky směrem k měkké souhlásce.

Redukovaná **samohláska [i]** zůstává samohláskou přední, vysokou, nelabializovanou, ovšem vyslovuje se se značně menším napětím mluvidel než v přízvučné pozici. Jazyk se vypíná méně dopředu, ale ne tak vysoko. Opět dochází k povolování mluvidel z artikulačního postavení neredukované hlásky směrem k neutrální pozici.

a) redukce [i] v 1. stupni ([i] → [ĩ])

V první předpřízvučné slabice a v pozici na absolutním počátku slova je [i] redukováno slabě, kvalitou se velmi podobá českému krátkému [i]:

[zĩˈma], [č,ĩˈtaˌt,]

b) redukce [i] v 2. stupni [i] → [ĩ]

V ostatních slabikách se [i] obvykle redukuje silněji, výsledkem redukce je hláska ještě o něco povolenější než v 1. stupni redukce. Jde tedy o zvuk, který je jen o něco málo vyšší než středový a téměř střední (ale stále ještě přední), při fonetické transkripci je možné připisovat jej dvěma způsoby ([ĩ] nebo [ə]):

[l,ĩˌt,əraˈturə], [gʌsˈt,iˌn,ĩcə]

Výsledný zvuk při redukci **samohlásek [e]** a **[a]** je naprosto totožný.

---

⁵⁶ Romportl (1977), str. 62.

- a) redukce [e] a [a] v 1. stupni ([e], [a] → [ɪ])

Výsledkem redukce je zvuk, který je středový (spíše vyšší), nelabializovaný, střední. V postavení před měkkou souhláskou a především v rychlejším tempu řeči splývá s redukovaným [ɪ]:

[t·it'ra·t,] [zəgl·i'nu·t,]

- b) redukce [e] a [a] ve 2. stupni ([e], [a] → [ə])

Ve druhém stupni redukce obvykle splývá výsledný zvuk se zvukem [ɪ] ve druhém stupni redukce.

[ˈvystr·əl,] [ɫs'tals·ə]

Oproti své přízvučné variantě je **nepřízvučné [u]** v obou redukčních stupních poněkud nižší (avšak stále vysoká), je méně napjaté, artikulační místo je posunuto poněkud kupředu. Rozdíly mezi oběma stupni jsou nepatrné, hláska je ze všech nejbližší ke svému neredukovanému protějšku. Někteří autoři poukazují na delabializaci samohlásky při redukci druhého stupně. Při fonetické transkripci se redukované [u] v prvním stupni redukce přepisuje jako [ũ], ve druhém stupni redukce pak s naznačenou delabializací jako [ụ̃].

[pə·l·ũ·'b,il,] [zəkl·ũ·'č·accə]

[ˈspor·ụ̃], [ˈzna·i·ụ̃]

Praktická část

Cílem teoretické části práce bylo popsat artikulační charakteristiky ruských samohlásek v pozici přízvučné a v pozici nepřízvučné, srovnáním s artikulačními charakteristikami samohlásek českých určit vzájemné rozdíly a na základě těchto teoretických poznatků v praktické části práce navrhnout vhodný způsob nácviку artikulace ruských samohlásek pro české mluvčí.

Pro přehlednost si uvedme pozorované rozdíly:

- ruský slovní přízvuk je volný a pohyblivý, je podstatně silnější než přízvuk český, ovlivňuje kvalitu i kvantitu samohlásky,
- v češtině nedochází k žádnému druhu redukce samohlásek vlivem pozice přízvuku ve slově, pro ruštinu je redukce charakteristickým jevem,
- ruský vokál [y] nemá v češtině obdobu,
- ruské [i] v přízvučné pozici vyžaduje větší artikulační úsilí, v důsledku čehož je napjatější než vokál český, jazyk se dotýká tvrdého patra větší plochou svého povrchu, než je tomu při artikulaci českého [i],
- samohláska [o] je v ruštině výrazněji labializovaná než v češtině, má tendenci ke klouzavé výslovnosti,
- přízvučné [u] je v ruštině mnohem výrazněji labializováno, než je tomu v češtině.

Díky výčtu pozorovaných rozdílů je možné stanovit obtížnosti artikulace ruských samohlásek pro české mluvčí a tím i problematické oblasti, kterým se budeme věnovat na následujících stranách této práce. Nejzásadnější odlišností je rozdílné umístění ruského přízvuku a s ním související správné určení stupně redukce nepřízvučných samohlásek. Další úsek praktické části věnujeme nácviку artikulace ruského [y], zaměříme se na větší napjatost [i] a nácvik výraznější labializace u [o] a hlavně u [u].

Z. F. Oliverius píše: „Didaktická zásada postupu od jednoduchého k složitému, od lehčího k běžnějšímu platí i pro nácvik výslovnosti⁵⁷.“ Abychom usnadnili nácvik samohlásek v po měkkých souhláskách a nemuseli se podrobněji věnovat nácviку těch souhlásek, které nemají český ekvivalent (např. [s,], [r,], [m,]), budeme pracovat pouze se souborem měkkých konsonantů, které jsou vlastní oběma jazykům, tedy [d,], [t,], [n,], a veškeré poziční varianty budeme ilustrovat a nacvičovat na spojení samohlásek pouze s těmito měkkými souhláskami.

---

⁵⁷ Jelínek, Oliverius, et al. (1980), str. 23.

Přízvučná samohláska bude v nutných případech v příkladových slovech vyznačena podtržením (*голова*).

Následující navrhovaná cvičení vycházejí z fonetických prací ruských autorek (L. I. Čauzova⁵⁸, E. A. Bryzgunova⁵⁹, Ju. G. Lebeděva, E. R. Kornienko⁶⁰), které se zabývají nácvikem správné výslovnosti ruských hlásek s ohledem na nerodilé mluvčí. Jejich cvičení jsou upravena tak, aby vyhovovala požadavkům této práce a didaktickým zásadám stanoveným v Úvodu k praktické části. U takových je autor vždy uveden v závorce. Ostatní cvičení jsou původní, slova určená k nácviku byla získána excerpcí z elektronické verze románu *Čto dělat?* N. G. Černyševského.

Je ovšem nutné uvědomit si, že většina cvičení zaměřených na nácvik výslovnosti je založena na opakování slov, později celých frází, po učiteli. Jakkoli kvalitní teoretická příprava nemůže nahradit prvek poslechu, a proto jsou uváděná cvičení pouze návrhem na zlepšení výslovnosti. Sama o sobě, bez vedení rodilého mluvčího nebo učitele s vynikající výslovností, nemohou být dostatečným zdrojem informací vedoucích ke správné artikulaci ruských vokálů.

---

⁵⁸ L. I. Čauzova, *Fonetičeskij praktikum po ruskomu jazyku dlja studentov – inostrancev*, Moskva: Izdatěľstvo Rossijskogo universitěta družby narodov, 1997.

⁵⁹ E. A. Bryzgunova, *Zvuki i intonacija ruskoj reči*, Moskva: Russkij jazyk, 1983.

⁶⁰ E. R. Kornienko, *Russkaja fonetika šag za šagom*, Moskva: Izdatěľstvo Rossijskogo universitěta družby narodov, 2005.

5 Nácvik výslovnosti ruského [o] a [u]

Ruské [o] se od českého liší výraznější labializací a nerovnoměrným průběhem. Na nedostatek labializace u českých mluvčích upozorňuje Z. F. Oliverius⁶¹, na nerovnoměrnost tónového průběhu M. Romportl⁶². Při nácviku je tedy potřeba brát na oba diferencující prvky, které spolu souvisejí, zřetel. Kolektiv autorek učebního cyklu *Поехали* úplným začátečnickům radí doprovázet artikulaci obloučkovitým pohybem ruky⁶³.

Pro snadnější dosažení labializace začněme nácvik [o] v poloze po bilabiální souhlásce, dbajíce na výrazné zaokrouhlení rtů:

боб; бом; мон; мом; поп; пом

Бог; бок; бон; бор; пом; пол

Dále je možno přejít k pozici po jiné souhlásce, labializaci, které bylo docíleno v postavení mezi dvěma bilabiálami a v postavení po bilabiální souhlásce, je nutné zachovat i v následujících slovech:

звон; Дон; дом; сок; год; нос; дом; мост; мой; твой; свой; зонт

Ruské [o] je vokál, který se podrobuje v proudu řeči redukci, při které výrazně mění svoji kvalitu. S ohledem na skutečnost, že redukce je tématem jedné z následujících kapitol, budeme správnou výslovnost této samohlásky v pozici nepřízvučné nacvičovat společně s redukovanými hláskami.

Postavení orgánů artikulace při tvorbě [u] se v ruštině neliší od češtiny. Charakteristickým rysem ruského vokálu je ovšem výrazná labializace. Rty se na tvorbě aktivně podílejí, jsou vysunuty vpřed a zakulaceny. Podobně jako u [o] je nedostatečná labializace nejčastějším odklonem českých mluvčích od stanovené normy⁶⁴.

K nácviku správné výslovnosti nám opět pomůže umístění vokálu mezi dvě bilabiální souhlásky. Vyslovujte s výrazným zaokrouhlením rtů:

бун; бум; мум; мун; нун; нум

⁶¹ Oliverius (1974), str. 91.

⁶² Romportl (1977), str. 27.

⁶³ H. Žofková, K. Eibenová, et al, *Pojechali, Rychlý start*, metodická příručka, Praha: Albra, 2009, str. 11.

⁶⁴ Oliverius (1974), str. 91.

буѣ; бук; муж; мул; пуд; пух

Dále volíme stejný postup jako v případě [o]. Přecházíme k pozici po jiné souhlásce, avšak labializaci, které bylo docíleno v postavení mezi dvěma bilabiálami a v postavení po bilabiální souhlásce, je nutné zachovat i v následujících slovech:

шум; друг; сун; лук; му-му!; душ; дуб; дух; суд; вуз; кум; курс

V následujícím cvičení nácvik obou labializovaných vokálů spojíme:

*мол – мул; стол – стул; том – тум; сох – сух; сок – сук*⁶⁵

V další fázi můžeme procvičovat správnou labializaci [o] a [u] v jednoduchých slovních spojeních:

*вот лук; вот сун; сун тум; сук сух; стук-стук!*⁶⁶

V nepřízvučných pozicích se redukcí, i když poměrně slabší v porovnání např. s [o], podrobuje i [u], nácviku výslovnosti redukovaných variant této hlásky se budeme věnovat později, v kapitole Nácvik redukce.

---

⁶⁵ Lebeděva (1986), str. 46.

⁶⁶ Lebeděva (1986), str. 46.

6 Nácvik výslovnosti ruského [y] a [i]

Jak již bylo zmíněno výše, čeština vokálem [y] nedisponuje. Jeho ovládnutí tudíž vyžaduje značné úsilí. V literatuře zabývající se praktickou fonetikou ruského jazyka je za výchozí pozici pro správnou artikulaci této samohlásky bráno artikulační postavení samohlásky [u], s tím rozdílem, že [y] není labializováno, rty zůstávají v neutrální pozici⁶⁷. Na zbytečnou labializaci ruského [y] ze strany českých mluvčích upozorňuje i Z. F. Oliverius⁶⁸. Dále je potřeba mít na paměti, že na rozdíl od [u] je [y] hláskou střední. Je tudíž nutné hmotu jazyka při artikulaci posunout více vpřed.

Nácvik artikulace je vhodné začít několikerým opakováním izolované hlásky, dbaje na správné postavení artikulačních orgánů, s důrazem na nezaokrouhlení rtů.

ы – ы – ы – ы – ы – ы

Následuje spojení s tvrdou souhláskou. Cvičení ukazují na tvrdost samohlásky. K uvědomění si rozdílu mezi tvrdým [y] a měkkým [i] slouží druhý řádek slov určených k nácviku výslovnosti:

кы – кты – ты; кы – кны – ны; ны – ты – ны; ксы – сы; кфы – фы – фы; ны – сы

*и – ы; ы – и; мы и ты; она и ты; ты и он*⁶⁹

Dále, když je artikulace [y] ustálená v samostatné pozici i v pozici po tvrdé souhlásce, je možné zapojit do nácviku celá slova:

*бык; быт; трубы; избы; пытка; супы; шкафы; графы; воды*⁷⁰

Po nácviku samostatných slov následuje zapojení do slovních spojení. Na tomto místě je vhodné uvést, že spojka „и“ je vyslovována jako [y], končí-li předcházející slovo tvrdou souhláskou a jako [i], končí-li předcházející slovo měkkou souhláskou či samohláskou:

*бык и кот; друг и враг; мох и луг; суп и каша; сын и брат; брат и сын*⁷¹

V této fázi nácviku výslovnosti, kdy je artikulační postavení zafixováno, je možné přejít k výslovnosti celých vět, obsahujících v některých slovech hlásku [y]. Nicméně v proudu řeči

⁶⁷ Bryzgunova (1983), str. 22.; Kronienko (2005), str. 7; Lebeděva (1986), str. 47.

⁶⁸ Oliverius (1974), str. 91.

⁶⁹ Bryzgunova (1983), str. 22.

⁷⁰ Lebeděva (1986), str. 47.

⁷¹ Lebeděva (1986), str. 47.

dochází ke změnám samohlásek – redukci, ovládnutí které se budeme věnovat v následující kapitole. Proto nácvik vokálu [y] v celých větách spojíme s nácvikem redukce.

Ruské [i] je hláskou, která se svými artikulačními vlastnostmi podobá českému [i:] dlouhému, ovšem nikoliv délkou, nýbrž posunem hmoty jazyka vpřed a vzhůru a tedy větší napjatostí. V nácviku vyjdeme právě z artikulačního postavení pro české [i:]:

í – í – í – í – í – í

Toto postavení artikulačních orgánů přeneseme do ruských slov. V přízvučné slabice může délka samohlásky přibližně odpovídat délce české dlouhé hlásky⁷², nicméně ruský slovní přízvuk je dynamičtější, proto by výslovnost vokálů neměla být delší, nýbrž výraznější:

дин; тин; нин; тид; дит; тит

див; диск; нить; тин; тир; тис

Dále je možné přistoupit k nácviku výslovnosti celých slov. Vzhledem k tomu, že všechny nepřízvučné samohlásky se podrobují redukci, což je téma následující kapitoly.

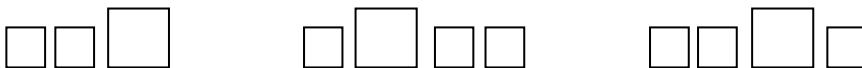
---

⁷² Romportl (1977), str. 16.

7 Nácvik redukce

Ruská redukce je nejkomplexnějším problémem, protože se dotýká všech ruských samohlásek a v češtině se nevyskytuje. S nácvikem redukce je neodmyslitelně spojeno umístění ruského přízvuku, který je volný a pohyblivý, tudíž může být na kterékoliv slabice ve slově. Pozice ruského přízvuku se neřídí logickými pravidly, je dána historickým vývojem jazyka. Správné umístění přízvuku je proto nutné osvojit si již během procesu učení slovní zásoby, tedy s každým učeným slovem je nutné zapamatovat si i u umístění přízvuku. Od pozice přízvuku poté závisí stupeň redukce ostatních samohlásek ve slově. V následujícím cvičení je úkolem studenta rozdělit slova do sloupečků podle umístění přízvuku a následně do kostičky označující dynamiku slabiky uvést stupeň redukce. Nezapomínejte, že redukci prvního stupně podléhají pouze samohlásky v bezprostřední pozici před přízvukem. Ve všech ostatních polohách podléhají redukci druhého stupně:

упустил; катастрофа; дело; дом; тепло; хорошо; молодежь; город; томатный; окно; задание; книга; страна; зуб; театр; опыт; комната; ужин; молоко; знакомый; около; столовая; потянуться

Nyní, když jsme schopni určit, jaké redukci se samohlásky v které pozici ve slově podrobují, můžeme přistoupit k nácviku správné výslovnosti nepřízvučných, redukovaných vokálů.

7.1 Redukce po tvrdých souhláskách

Při redukci prvního stupně **samohlásky [a], [o]** mění svoji kvantitu (nepřízvučná slabika je vždy výrazně kratší než slabika přízvučná, je také pronášena s menším artikulačním úsilím) i kvalitu. Výsledkem redukce je pro obě samohlásky vokál a-ového charakteru, jehož ovládnutí

není z artikulačního hlediska obtížné. Od přízvučného [a] se liší především vyšším místem artikulace, což bývá vysvětlováno menším otevřením úst⁷³. Hlavní obtíž spojená s redukcí těchto dvou vokálů spočívá v uvědomění si, v které pozici podléhají redukcí prvního stupně a v této pozici vokály redukcí skutečně podrobovat. Akaní je v ruském jazyce spisovnou normou.

Pro správnou artikulaci je nezbytné uvědomit si, které samohlásky se redukují do spisovného [Λ]. Označte ve slovech samohlásky podléhající redukcí prvního stupně:

*дома; позор; роман; права; союз; надеж*⁷⁴

Opakujte, dbejte správné výslovnosti nepřízvučných, redukovaných samohlásek [a], [o], nezapomínejte na dostatečné zaokrouhlení úst u [o] v přízvučné pozici:

коты; звонок; столы; бока; глаза; Антон

Dále můžeme vyzkoušet výslovnost dvojic slov. Všimněte si rozdílu kvality hlásky v přízvučné a nepřízvučné pozici. Pamatujte na pečlivou výslovnost [y]:

*дома – дома; зр^озы – зр^озы; сло^ва – сло^ва; то^ма – то^ма; во^ды – во^ды; о^кна – о^кна; со^сны – со^сны; во^рот – во^рот; с^дать – с^дать; го^род – го^род; па^роход – па^роход*⁷⁵

Při redukcí druhého stupně samohlásky [a], [o] mění svoji kvalitu i kvantitu mnohem výrazněji. Výsledkem procesu redukce je vokál střední a středový ([ə]), vyskytující se i v jiných jazycích (např. anglické *schwa*). Nácvik artikulace není obtížný, protože vychází z neutrálního, přirozeného postavení artikulačních orgánů, kdy jazyk volně spočívá v střední části dutiny ústní. Hlavním problémem je tedy opět spíše než vlastní artikulace to, aby si student uvědomil, v jaké pozici vzhledem k přízvuku k redukcí druhého stupně dochází. Někteří autoři (L. I. Čauzova⁷⁶) nahrazují při výuce tento středový vokál zvukem [a], což je řešení, které pomáhá studentům uvědomit si, že ke kvalitativní změně samohlásky ([o]) dochází, ale v následující fázi tréninku správné výslovnosti je nutné tento vokál, který má kvality přízvučné samohlásky, nahradit správnou nejasnou hláskou [ə]. Proto budeme od počátku vyslovovat redukovanou hlásku [ə].

⁷³ Avanesov (1956), str. 114, 115.

⁷⁴ Lebeděva (1986), str. 51.

⁷⁵ Lebeděva (1986), str. 50; Bryzgunova (1983), str. 86.

⁷⁶ Čauzova (1997), str. 46.

Výchozím bodem pro nácvik redukovaných hlásek je určení slabiky přízvučné a poté určení hlásek podléhajících redukcii prvního [ʌ] a druhého [ə] stupně. Vyznačte ve slovech redukcii prvního a druhého stupně (Bryzgunova⁷⁷):

голова; молодой; хорошо; колбаса; пароход; космонавт

Opakujte, dbejte správné výslovnosti nepřízvučných, redukovaných samohlásek [a], [o] i přízvučných vokálů:

голос; около; выставка; облака; охота; оплата; потолок; золотой; палатка; барабан; программа; забастовка

Čtete řady slov, všimněte si různé kvality vokálu v závislosti od pozice vzhledem k přízvuku, dbejte správné výslovnosti samohlásky v každé pozici (Kornienko⁷⁸):

дан – дана – выдан; дом – дома – домоу – дома; дорог – дорого – дорогой – дорога; сад – сады – сада

Pozn.: Velkou skupinou slov, ve kterých se s redukcí druhého stupně hlásky [o] setkáváme, je tvar genitivu adjektiv s typickou koncovkou „-ого“.

Samohláska [e] se v ruštině po tvrdých souhláskách vyskytuje pouze v ojedinělých případech, ve slovech ruského původu pouze po vždy tvrdých souhláskách [ž], [š], [c]. Proto není příliš častý ani výskyt redukce. Při redukcii prvního stupně je výsledkem vokál y-ového charakteru [ɨ], který se blíží svojí kvalitou redukovanému [y], R. I. Avanesov je dokonce ztotožňuje⁷⁹. Při výslovnosti je třeba brát zřetel na to, že redukované hlásky jsou všechny více středové než jejich neredukované varianty. Masu jazyka je tudíž při artikulaci nutné přiblížit k neutrálnímu postavení, hláska není labializována. Z charakteristik vyplývá, že ani tvorba této hlásky by českým mluvčím neměla činit výraznější obtíže.

Redukované slabiky se vyslovují s menším důrazem než slabiky přízvučné, jsou tudíž kratší. Kratší trvání je jedním ze základních příznaků redukce. Označte ve slovech samohlásky podléhající redukcii prvního stupně:

желтеть; жена; ценить; шептать; шестой; железо

---

⁷⁷ Bryzgunova (1983), str. 84.

⁷⁸ Kornienko (2005), str. 14.

⁷⁹ Avanesov (1956), str. 115.

Opakujte, dbejte na správnou výslovnost všech samohlásek – redukováných v prvním i druhém stupni i samohlásek přízvučných:

поженить; желонка; желудок; шепнуть; шестнадцать; желток

Při redukci druhého stupně, tedy v pozici ve druhé slabice před přízvukem a v pozici za přízvukem, se artikulační postavení stává ještě více neutrálním a splývá s postavením pro druhý stupeň redukce [a] a [o], je tedy opět středovou střední hláskou [ə].

Čtěte následující slova, dbejte na správnou výslovnost přízvučných i nepřízvučných hlásek:

целовать; цеховой; жертвовать; должен; лучше; брошен

Samohláska [u] mění při redukci svoji kvalitu ze všech vokálů nejméně. V nepřízvučné pozici je [ũ] svými artikulačními vlastnostmi blízké českému [u] krátkému. Ve druhém stupni redukce dochází k delabializaci hlásky ([ũ]), ale ostatní vlastnosti se nemění. Vzhledem k poměrné jednoduchosti artikulace procvičíme oba stupně zároveň.

V následujících slovech určete slabiku přízvučnou a slabiky, které podléhají redukcím prvního a druhého stupně:

опустил; упал; ушиб; указал; ручку; пожалуйста

Čtěte, dbejte na správnou výslovnost všech hlásek. Pamatujte na delabializaci [u] ve druhém stupni redukce:

нашему; этому; молодому; урок; учить; будут; работу

Při redukci **samohlásky [y]**, jejíž správnou výslovnost jsme si nacvičili výše, dochází k posunu hmoty jazyka níže, blíže k neutrálnímu postavení. Artikulace redukováne hlásky je pro české mluvčí dle M. Romportla jednodušší než artikulace varianty přízvučné⁸⁰. Ve druhém stupni redukce potom dochází k dalšímu snížení hlásky, tedy k přiblížení artikulačních orgánů neutrální pozici. V pozici prvního redukčního stupně i v pozici druhého redukčního stupně je hláska vyslovena nevýrazně, což značně usnadňuje její artikulaci. Vzhledem k tomu, že rozdíly mezi prvním a druhým stupněm redukce jsou malé, nacvičíme jejich výslovnost zároveň.

---

⁸⁰ Romportl (1977), str. 60.

Určete u následující řady slov přízvuk a vydělte slabiky, jejichž hlásky se podrobují prvnímu stupni redukce a slabiky, jejichž hlásky se podrobují druhému stupni redukce:

бывать; почетный; чтобы; была; комнаты; старый; вызывать

Čtěte se správnou výslovností všech přízvučných i nepřízvučných hlásek. Mějte na paměti, že redukované hlásky mají kratší trvání a jsou artikulovány blíže neutrálnímu postavení:

темы; цензурный; выказывать; породы; здоровый; которым

Pro upevnění artikulačních postavení je vhodné spojit předcházející odděleně procvičované hlásky do jednoho cvičení. Čtěte, pozorně vyslovujte přízvučné hlásky, dbejte na redukci a její typické projevy u nepřízvučných hlásek:

Анна ест арбуз. Вот ананас. Антон там. Караван у заставы. Вот и антракт. Это бананы. Слава дома. Знакомые сады и пруды. Дымок из трубы. Фрукты мытые. Орлы и скалы. Много водоу. Быстрые водоу. Опытный сотрудник.⁸¹

---

⁸¹ Lebeděva (1986), str. 50, 52.

7.2 Redukce po měkkých souhláskách

Samohlásky v pozici po měkkých souhláskách podléhají akomodaci; přizpůsobují své artikulační pohyby předcházející měkké souhlásce, protože v proudu řeči není možné docílit základního postavení pro artikulaci samohlásky za tak krátký časový úsek, kterým je nepřízvučná slabika. Tento jev je nazýván palatalizace, rozlišujeme palatalizaci dvojího stupně – měkká souhláska buď předchází (palatalizace progresivní) nebo následuje (palatalizace regresivní) samohlásku v palatalizaci prvního stupně a v palatalizaci druhého stupně se samohláska nachází v pozici mezi dvěma souhláskami měkkými. Při fonetické transkripci tento jev označujeme tečkou vedle vokálu směrem k měkké souhlásce.

Samohlásky [a] a [e] se po měkkých souhláskách redukují stejně. Při redukci prvního stupně je výsledným vokálem pro obě samohlásky hláska i-ového charakteru [·i], přední a středová, avšak více přední, než neutrální [ə]. Pro české mluvčí je možné ji připodobnit ke krátkému [i], avšak je hláskou méně napjatou.

Připomeňme si, že v prvním stupni se redukují hlásky v pozici první předpřízvučné slabiky, v nezakryté slabice po pauze a otevřené slabice před pauzou. Odlišit umístění samohlásky po měkké souhlásce je jednoduché i díky grafické podobě, protože grafémy „я“ a „е“ označují měkkost předcházející souhlásky. V následující řadě slov vyznačte slabiky přízvučné a redukované, určete stupeň redukce:

степенной; снежок; девица; потянуть; сняла; поняла

Čtěte, nezapomeňte, že výsledným zvukem redukce je u [a] i [e] shodný zvuk. Dbejte na správnou redukci všech nepřízvučných hlásek i správnou výslovnost vokálů přízvučných:

темница; держат; поднест; тяжёлый; явть; поднялa⁸²

Čtěte následující dvojice slov, všimněte si rozdílu kvality hlásky v pozici přízvučné a nepřízvučné:

снегa – снегa; тело – тела; дело – дела; стены – стены; снял – снялa; тянут – тянц!⁸³

Výsledkem redukce druhého stupně je pro obě hlásky neutrální středový vokál [·ə], který je velmi podobný redukovaným [a], [o] po tvrdých souhláskách ve druhém stupni redukce,

⁸² M. I. Kuzněcova, 5000 primerov po ruskomu jazyku. Bezudarnyje glasnyje. 2 klass, Moskva: Izdatěľstvo Ekzamen, 2011.

⁸³ Lebeděva (1986), str. 67.

avšak liší se palatalizací způsobenou postavením po měkké souhlásce. Je tedy artikulován výše a napjatěji. Někteří autoři (Čauzova⁸⁴) i tady navrhují nahrazovat redukované samohlásky [a], [e] otevřeným [i], avšak i zde je potřeba mít na paměti nezbytnost pozdějšího nahrazení správným zvukem [·ə]. Tato pomůcka má tedy především za cíl upozornit na skutečnost, že v dané pozici ve slově ke kvalitativní změně, redukcí, dochází.

Připomeňme si, že redukcí druhého stupně podléhají slabiky před první předpřízvučnou slabikou a všechny slabiky za přízvukem. Určete, které slabiky následujících slov podléhají redukcí prvního a druhého stupně:

необходимый; здравствуйте; характер; занял; увидят; дядя

Čtěte, dbejte na správnou výslovnost samohlásek [a], [e] redukovaných prvním a druhým stupněm redukce i na správnou výslovnost všech ostatních samohlásek:

тематическая; содержать; вынужден; шея; обняла; уходят

Pozn.: Velkou skupinou slov, ve kterých se setkáváme s redukcí druhého stupně hlásky [a], jsou zvrtná slovesa s vždy nepřízvučným postfixem „-ся“.

Redukce **samohlásky [u]** spočívá především v kvantitě vokálu, nikoliv v jeho kvalitě. Českým mluvčím nečiní artikulace této hlásky větší potíže, v prvním redukčním stupni [·ů] odpovídá kvalitou českému krátkému [u], v druhém redukčním stupni dochází k jeho delabializaci [·ů̥]. Na rozdíl od pozice po tvrdé souhlásce je redukované [·ů] po měkké souhlásce poněkud vyšší, více napjaté vinou palatalizace. Vzhledem k nepatrným rozdílům mezi prvním a druhým redukčním stupněm provedeme jejich nácvik společně.

Pro zobrazení [·u] v pozici po měkké souhlásce je v písemném projevu užit grafém „ю“.

Ačkoliv jsou artikulační rozdíly mezi přízvučnou pozicí a oběma pozicemi redukovanými nevýrazné, je pro nácvik správné výslovnosti nezbytné určit, v jaké pozici vzhledem k přízvuku se redukovaný vokál nachází a jaké redukcí se tedy podrobuje. Určete v následující řadě slov přízvuk a vyznačte samohlásky, které se podrobují prvnímu a druhému stupni redukce:

бабушка; Катю; тюрколог; исполню; кухню; заднюю; помню

---

⁸⁴ Čauzova (1997), str. 46.

Následující řádku slov čtete se správnou výslovností. Pamatujte, že hláska v prvním stupni redukce je lehce napjatější než české [u] krátké a ve druhém stupni redukce nedochází k labializaci – rty zůstávají v neutrální pozici. Dbejte na výslovnost i všech ostatních redukovaných samohlásek:

малую; простыню; дюжа; дюймовка; тюника; тюрбан

Výsledkem redukce **samohlásky [i]**, je vokál i-ového charakteru, který svými artikulačními vlastnostmi odpovídá českému [i] krátkému v pozici po měkkých souhláskách, kdy je jeho artikulace ovlivněna předcházející měkkou souhláskou a tudíž je lehce palatalizováno. Ve druhém stupni redukce je artikulace ještě uvolněnější, artikulační orgány se blíží neutrálnímu středovému postavení, ale nedosahují ho.

V následujících slovech určete, které samohlásky podléhají redukci prvního stupně, které redukci druhého stupně a které se neredukují vůbec:

детишки; унижение; читать; удивить; число; сравнивать⁸⁵

Přečtete řadu slov se správnou výslovností redukovaných i neredukovaných samohlásek. Nezapomeňte, že redukce druhého stupně je výraznější než redukce prvního stupně:

издание; понимание; чиновник; гостиница; расположение; движение

Závěrem kapitoly je vhodné zopakovat všechny nacvičované jevy společně, v jednom cvičení a tím upevnit správnou artikulaci různých pozičních variant ruských samohlásek.

Přečtete se správnou výslovností všech hlásek, dbejte na dostatečnou labializaci přízvučného [o] a [u], na větší napjatost přízvučného [i], na správnou artikulaci [y] a na menší napjatost všech nepřízvučných hlásek, které jsou blíže středovému postavení než jejich přízvučné protějšky:

Вы поёте? – Нет, я не пою.; Вы идёте? – Нет, я не иду.; Вы идёте домой? – Нет, я не иду.; Вы идёте домой? – Нет, не домой.; Там тепло? – Нет, там холодно.; Столовая открыта.; Студенты отдыхают.; Собрание продолжается.; У него два дома.; Это моя мама, её зовут Днна. Она добрая и умная.; Вот новый роман.; Орлы в горах.; Дай

---

⁸⁵ Kuznecova M. I, 5000 primerov po rusckomu jazyku. Bezudarnyje glasuje. 2 klass, Moskva: Izdatelstvo „Ekzamen“, 2011.

води.; В незнакомом городе прошагал денёк.; Девчата играют в карты.; Удобный стул стоял около стола.⁸⁶

---

⁸⁶ Bryzgunova (1983), str. 54.

Závěr

V úvodu k teoretické části této bakalářské práce jsme si určili za cíl stanovit odlišnosti v tvorbě vokálů vzájemným porovnáním artikulačních charakteristik samohlásek ruského a českého jazyka za pomoci odborné literatury. Při porovnávání rozdílů v artikulaci jsme jako nejzásadnější odlišnosti ve vokalických systémech obou jazyků označili různou míru labializace hlásek [o] a [u], různou míru napjatosti hlásky [i], absenci fonému [y] v češtině a absenci celého systému nepřízvučných vokálů v českém jazyce.

V praktické části práce se jednotlivé pozorované rozdíly staly tématy kapitol, ve kterých jsme navrhli fonetická cvičení, jejichž cílem je rozdíl v artikulaci jednotlivých samohlásek v obou jazycích překonat. Při nácviu výslovnosti hlásek, jejichž artikulace se v některém ohledu liší od artikulace české, jsme vycházeli z artikulačních postavení českých hlásek, popsali jsme nutné změny postavení artikulačních orgánů a ke každé kapitole jsme navrhli několik cvičení, která mají pomoci docílit správného artikulačního postavení ruských vokálů. Zvláštní pozornost jsme museli věnovat nácviu redukovaných samohlásek a hlásky [y], kterými čeština ve své vokalické zásobě nedisponuje. Vzhledem k odlišné funkci slovního přízvuku v obou jazycích a jeho významu pro určení stupně redukce nepřízvučných samohlásek v ruštině jsme dostatečný prostor věnovali i jemu.

Pozorované rozdíly v artikulaci a navržené způsoby jejich překonávání však vycházejí pouze z teoretických poznatků získaných studiem odborné literatury. Je více než pravděpodobné, že jejich ověření v praxi přinese další náměty a vyžádá si korektury navrhovaných postupů. Nicméně práce nabízí teoretické východisko pro zlepšení artikulace ruských samohlásek pro české mluvčí a shrnuje odlišnosti obou vokalických systémů.

Seznam použité literatury

Avanesov (1956): Avanesov, R. I., *Fonetika sovremennogo ruskogo literaturnogo jazyka*, Moskva: Izdatel'stvo moskovskogo universiteta, 1956.

Bryzgunova (1983): Bryzgunova, E. A., *Zvuki i intonacija ruskogo reči*, Moskva: Russkij jazyk, 1983.

Čauzova (1997): Čauzova, L. I., *Fonetičeskij praktikum po ruskomu jazyku dlja studentov – inostrancev*, Moskva: Izdatel'stvo Rossijskogo universiteta družby narodov, 1997.

Dokulil (1986): Dokulil, M., Horálek, K. et al., *Mluvnice češtiny (1)*, Praha: Academia, 1986.

Hála (1975): Hála, B., *Fonetika v teorii a praxi*, Praha: SPN, 1975.

Havlová, Borovičková, et al. (1983): Havlová, I., Borovičková, B. et al., *Fonetika*, Praha: SPN, 1983.

Jelínek, Oliverius, et al. (1980): Jelínek, S., Oliverius, Z. F. et al., *Kapitoly z metodiky vyučování ruštině*, Praha: SPN, 1980.

Kopeckij (1965): Kopeckij, L. V., *Lekcii po fonetike i morfologii ruskogo jazyka*, Praha: SPN, 1965.

Kornienko (2005): Kornienko, E. R., *Russkaja fonetika šag za šagom*, Moskva: Izdatel'stvo Rossijskogo universiteta družby narodov, 2005.

Kuzněcova (2011): Kuzněcova, M. I., *5000 primerov po ruskomu jazyku. Bezudarnyje glasuje. 2 klass*, Moskva: Izdatel'stvo Ekzamen, 2011.

Lebeděva (1986): Lebeděva, Ju. G., *Zvuki, udarenije, intonacija*, Moskva: Russkij jazyk, 1986.

Oliverius (1974): Oliverius, Z. F., *Fonetika ruskogo jazyka*, Praha: SPN, 1974.

Palková (1994): Palková, Z., *Fonetika a fonologie češtiny*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1994.

Romportl (1977): Romportl, M., *Stručná fonetika ruštiny*, Praha: SPN, 1977.

Spiridonov (1996): Spiridonov, V. N., *Příručka fonetiky ruského jazyka*, Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996.

Švedova, Arutjunova, et al. (1980): Švedova, N. Ju., Arutjunova, N. D., et al., *Russkaja grammatika, Tom I*, Moskva: Izdatel'stvo Nauka, 1980.

Žofková, Eibenová, et al. (2009): Žofková, H., Eibenová, K. et al., *Pojehali, Rychlý start. Metodická příručka*, Praha: Albra, 2009.

Slovníky

Kopeckij, L. V., *Rusko – český slovník*, Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

Ozhegov, S. I., *Tolkovyj slovar russkogo jazyka*, 26-e izdanije, pererabotannoje i dopolněnnoje, Moskva: ONIKS, 2008.

Internetové zdroje

Černyševskij, N. G., *Čto dělat?*, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <http://lib.ru/LITRA/CHERNYSHEWSKIJ/chto_delat.txt>.

Krčmová, M., *Učební text fonetiky*, Masarykova univerzita Brno, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <<http://www.phil.muni.cz/jazyk/krcmova/fon/ucebnitext/>>.

Reformatskij, A. A., *Iz istorii otčestvennoj fonologii*, Moskva: Izdatel'stvo Nauka, 1970, citováno 2. 6. 2012, dostupné z <http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/MOSKOVSKAYA_FONOLOGICHESKAYA_SHKOLA.html?page=0,0>.

Seznam příloh

Příloha 1 – Přehled ruské vokalické zásoby

Příloha 2 – Délka české dlouhé samohlásky v porovnání s ruskou přízvučnou a české krátké samohlásky v porovnání s ruskou přízvučnou

Příloha 3 – Systém redukce ruského jazyka

Příloha 4 – Rozložení českých samohlásek na obou ramenech samohláskového trojúhelníku

Příloha 5 – Průřez mluvnidly při tvorbě [a], [a:]

Příloha 6 - Průřez mluvnidly při tvorbě [e], [e:]

Příloha 7 – Průřez mluvnidly při tvorbě [i], [i:]

Příloha 8 – Průřez mluvnidly při tvorbě [o], [o]

Příloha 9 – Průřez mluvnidly při tvorbě [u], [u:]

Příloha 10 – Rozložení ruských samohlásek na obou ramenech samohláskového trojúhelníku

Příloha 11 – Průřez mluvnidly při tvorbě [a]

Příloha 12 – Průřez mluvnidly při tvorbě [e]

Příloha 13 – Průřez mluvnidly při tvorbě [i]

Příloha 14 – Průřez mluvnidly při tvorbě [o]

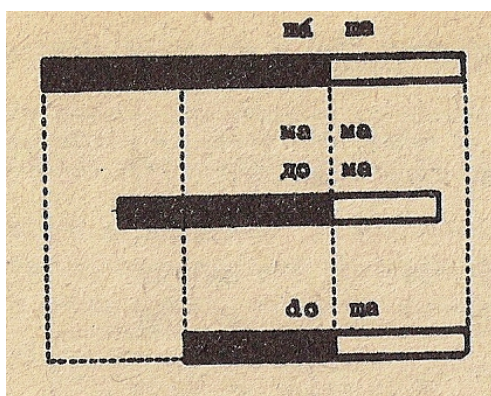
Příloha 15 – Průřez mluvnidly při tvorbě [u]

Příloha 16 – Průřez mluvnidly při tvorbě [y]

Пříloha 1 – Přehled ruské vokalické zásoby⁸⁷

Подъём \ Ряд	передний	средний	задний
верхний	і	у	и
средний	е	э	о
нижний		а	

Пříлоha 2 – Délka české dlouhé samohlásky v porovnání s ruskou přízvučnou a české krátké samohlásky v porovnání s ruskou přízvučnou⁸⁸

Пříлоha 3 – Systém redukce ruského jazyka⁸⁹

Первый		Остальные предударные	Первый предударный	Ударный	Последударные	Последний	
неприкрытый (после паузы)	прикрытый					закрытый	открытый (перед паузой)
1	2	2	1	0	2	2	1

⁸⁷ Oliverius (1974), str. 75.

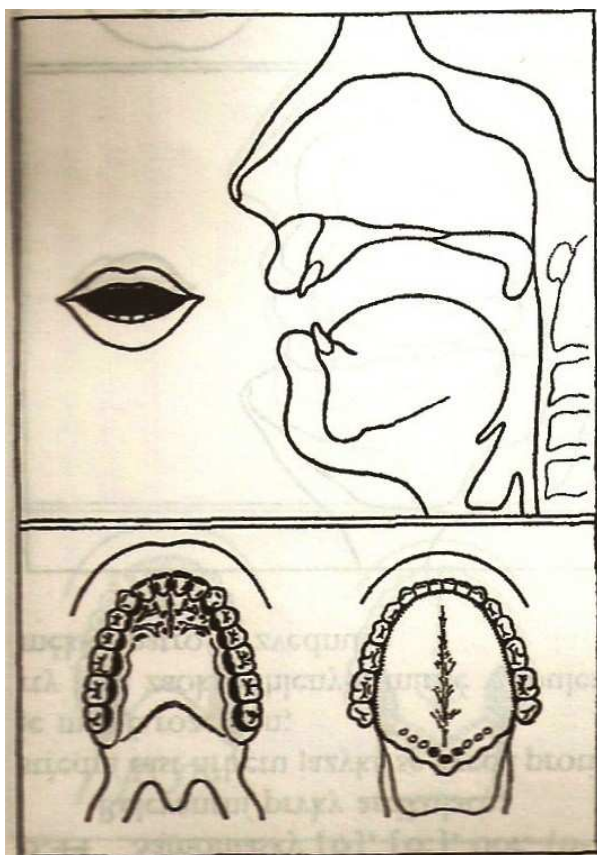
⁸⁸ Romportl (1977), str. 17.

⁸⁹ Oliverius (1974), str. 59.

Příloha 4 – Rozložení českých samohlásek na obou ramenech samohláskového trojúhelníku⁹⁰

podle polohy jazyka	přední	střední	zadní
vysoké	í i		u ú
středové		é e	o ó
nízké		a á	
podle postavení rtů	nezaokrouhlené		zaokrouhlené

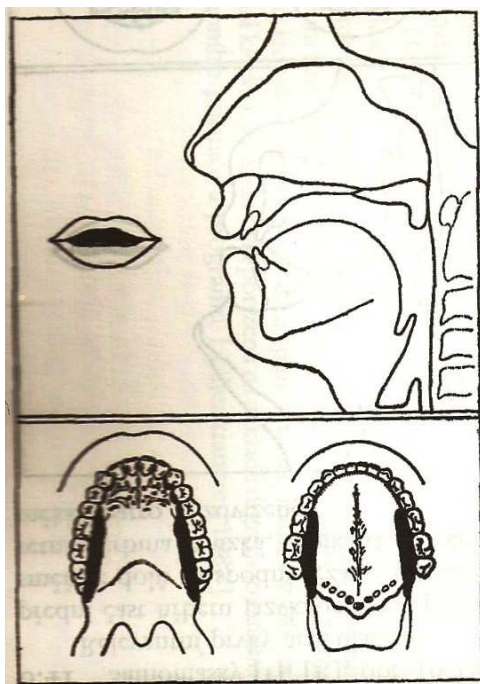
Příloha 5 – Průřez mluvidly při tvorbě [a], [a:]⁹¹

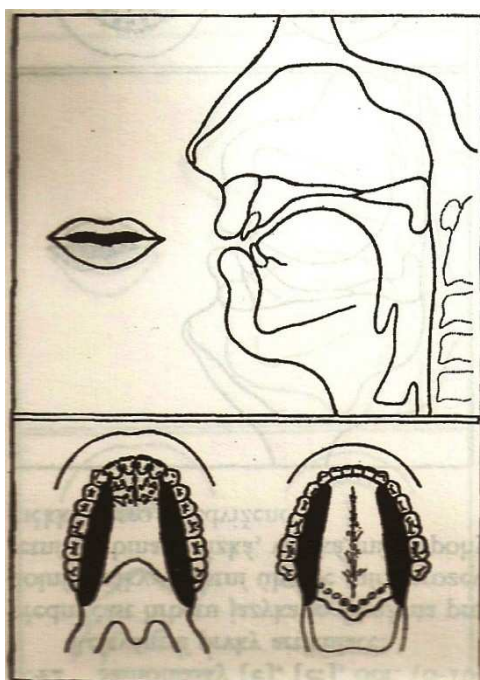
⁹⁰ Palková (1994), str. 171.

⁹¹ Palková (1994), str. 183.

Příloha 6 - Průřez mluvidly při tvorbě [e], [e:]⁹²

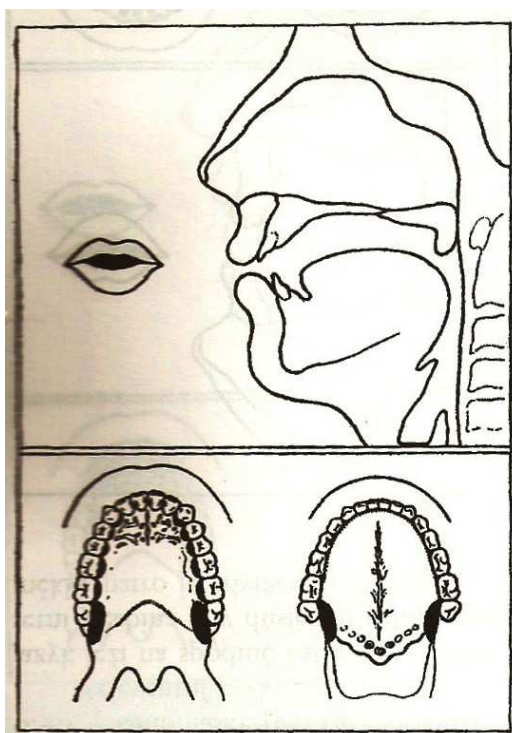
Příloha 7 – Průřez mluvidly při tvorbě [i], [i:]⁹³

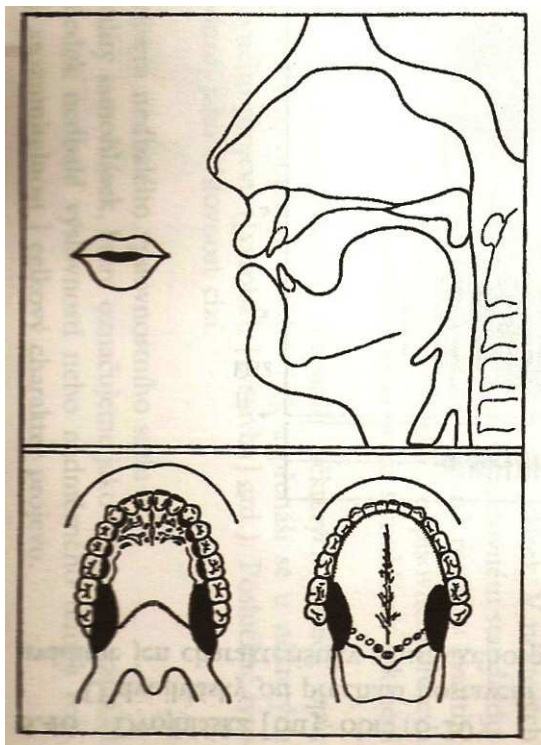
⁹² Palková (1994), str. 182.

⁹³ Palková (1994), str. 181.

Příloha 8 – Průřez mluvidly při tvorbě [o], [o]⁹⁴

Příloha 9 – Průřez mluvidly při tvorbě [u], [u:]⁹⁵

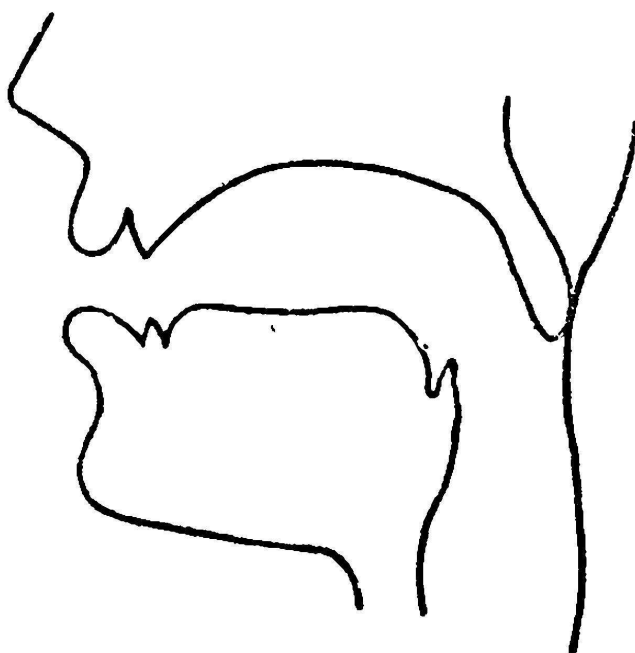
⁹⁴ Palková (1994), str. 184.

⁹⁵ Palková (1994), str. 185.

Пříloha 10 – Rozložení ruských samohlásek na obou ramenech samohláskového trojúhelníku⁹⁶

Ряд	передний	средний	задний	
	п	і		и
	о			
	д	е	о	
	ь			
	ё	а		
	м			

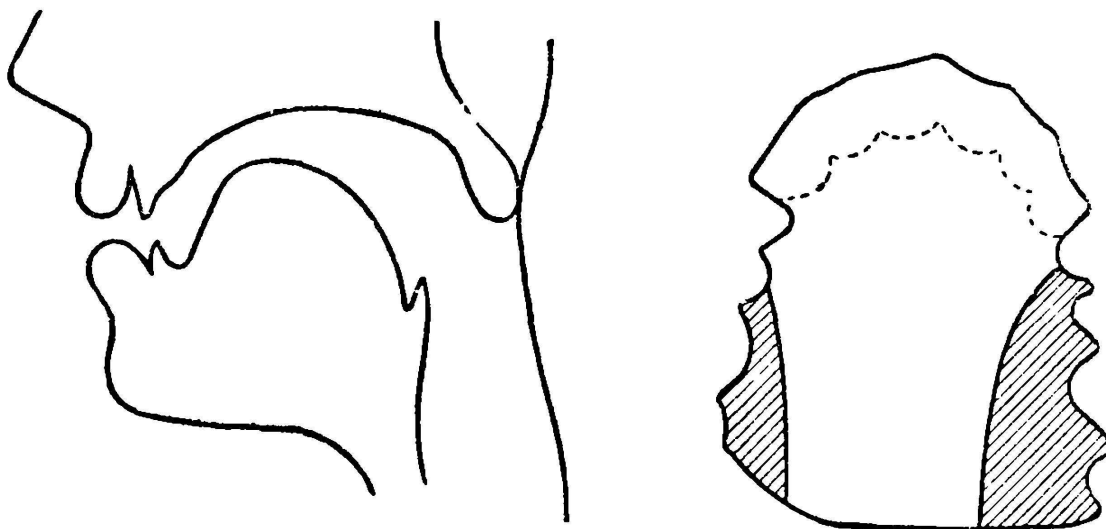
Пříloha 11 – Průřez mluvidly při tvorbě [a]⁹⁷

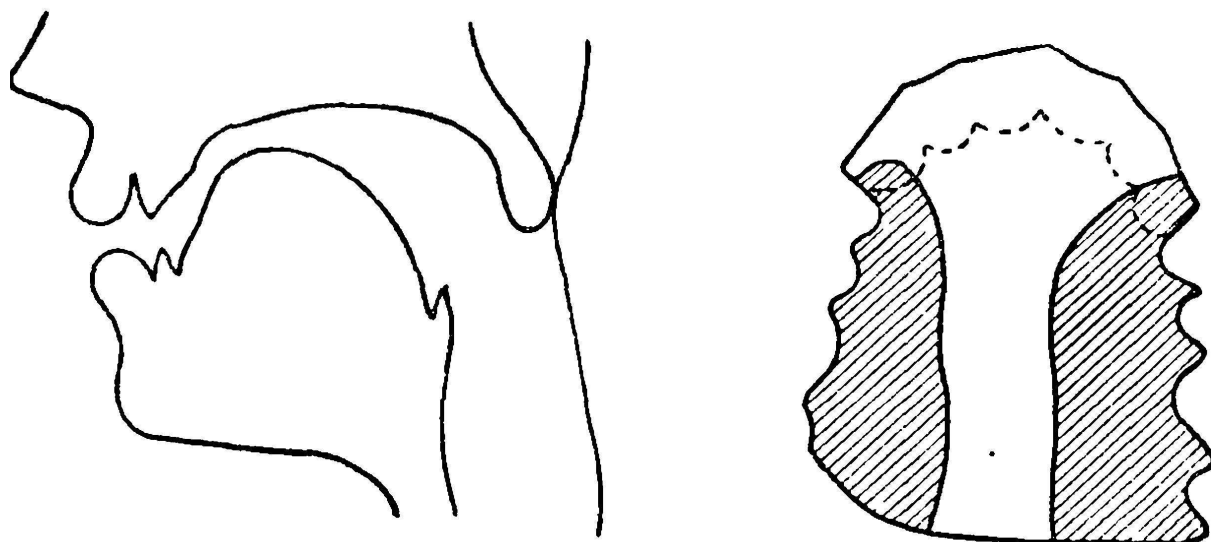
⁹⁶ Spiridonov (1996), str. 47.

⁹⁷ Avanesov (1956), str. 92.

Příloha 12 – Průřez mluvidly při tvorbě [e]⁹⁸

Příloha 13 – Průřez mluvidly při artikulaci [i]⁹⁹

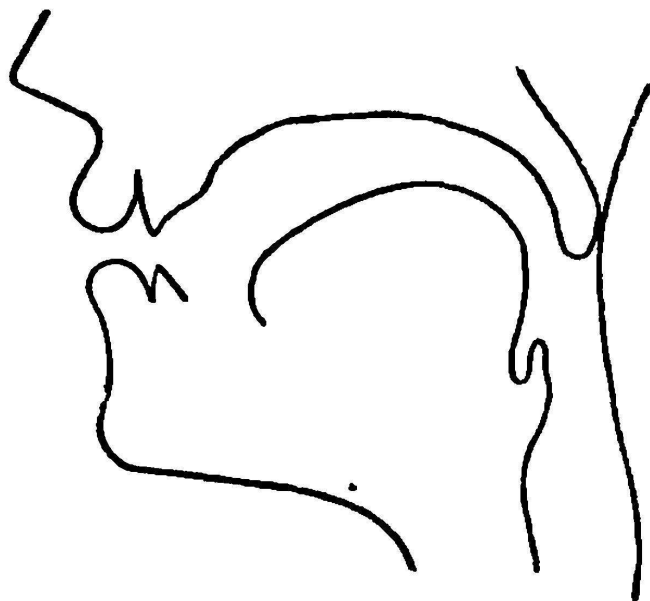
⁹⁸ Avanesov (1956), str. 93.

⁹⁹ Avanesov (1956), str. 92.

Příloha 14 – Průřez mluvidly při tvorbě [o]¹⁰⁰

Příloha 15 – Průřez mluvidly při tvorbě [u]¹⁰¹

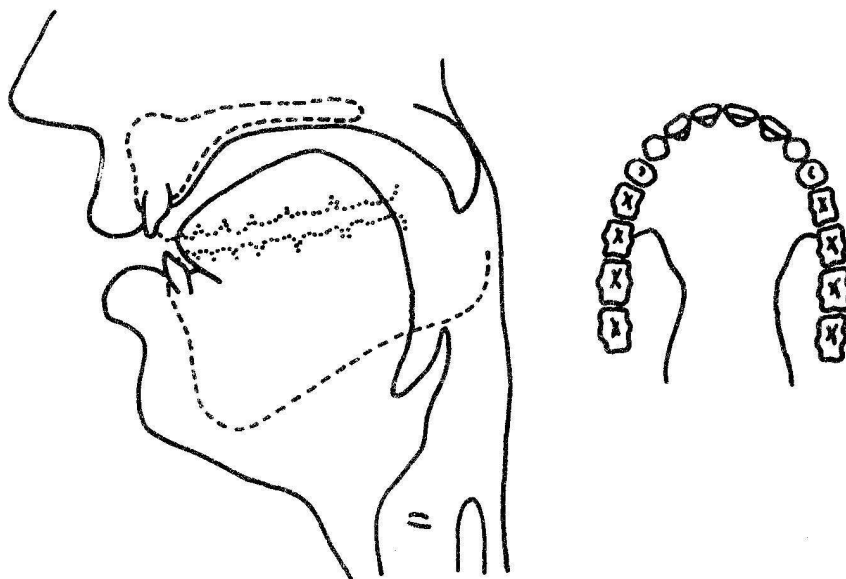
---

¹⁰⁰ Avanesov (1956), str. 94.

¹⁰¹ Avanesov (1956), str. 93.

Příloha 16 – Průřez mluvidly při tvorbě [y]¹⁰²

---

¹⁰² Oliverius (1974), str. 81.